

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи 8.2318-
ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
В.Х. Хаабма

Керівник: професор кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, д.і.н. Приймак О.М.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к.філос.н. Масюк О.П.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра соціальної філософії та управління

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та
управління

_____ Т.І.Бутченко

« _____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Хаабмі Вікторії Хейківні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота як фактор розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця

керівник роботи Приймак Олег Миколайович, д.і.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «29» травня 2019 року № 802-с

2. Строк подання студентом роботи 27 грудня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи Невлева І. М., Солов'єва Л. В. Теорія соціальної роботи : учеб. пособ. Белгород : Кооперативное образование, 2005. 431 с.; Основы социальной работы : учебник / отв. ред. П. Д. Павленок. Москва : ИНФРА-М, 2012. 534 с.; Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця. 2. Надати уточнення головних понять дослідження: «соціальна робота», «фактор розвитку», «регіональний заклад вищої освіти Європейського взірця». 3. Визначити сутність та зміст соціальної роботи в системі вищої освіти. 4. Проаналізувати головні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти. 5. Дослідити розвиток спеціальності «Соціальна робота» в закладах вищої освіти. 6. Описати алгоритм моніторингу якості соціальної роботи у вищих навчальних закладах України. 7. Надати результати дослідження стану соціальної роботи як фактору розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця на прикладі Запорізького національного університету. 8. Визначити шляхи підвищення ефективності соціальної роботи як фактору розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
7 рисуноків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	29.05.2019	29.05.2019
Розділ 2	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	25.06.2019	25.06.2019
Розділ 3	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	24.09.2019	24.09.2019

7. Дата видачі завдання 29 травня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2019	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2019	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2019	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2019	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Серпень 2019	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень 2019	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2019	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Грудень 2019	<i>виконано</i>

Студент _____ В.Х. Хаабма

Керівник роботи _____ О.М. Приймак

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С.Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 85 сторінок, 74 позицій у списку літератури, 2 додатків.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ФАКТОР РОЗВИТКУ, ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета дослідження: розглянути чинники розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця та дослідити місце соціальної роботи в цьому процесі.

Об'єкт дослідження: соціальна робота як рушійна сила в системі розвитку вищої освіти.

Предмет дослідження: система соціальної роботи як фактор розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний, аналіз статистичних даних.

Гіпотеза: соціальна робота в регіональному закладу вищої освіти здійснюється на низькому рівні, про що свідчить відсутність спеціальних служб та фахівців, які займаються наданням соціальних послуг.

Висновки: 1. Соціальна робота, як професійна діяльність, спрямована на надання допомоги всім, хто цього потребує має бути рушійною силою розвитку будь-якого навчального закладу Європи. Оскільки в європейських закладах освіти соціальні служби є обов'язковим підрозділом у ЗВО.

2. Метою соціальної роботи у ВНЗ є сприяння усуненню і подоланню специфічних труднощів у процесі соціалізації студентів із соціально неблагополучних верств суспільства; розвиток процесу соціалізації; сприяння розвитку особистих та соціальних освітніх процесів на стадії навчання і вибору професії і т.д.

3. Головним шляхом оптимізації соціальної роботи у ЗВО є створення спеціальних відділів соціальної роботи, які б займались безпосередньо вивченням потреб всіх учасників освітнього процесу, та допомагати їм у вирішенні складних ситуацій.

SUMMARY

Diploma thesis consists of 85 pages, 74 literature sources, 2 annexes.

SOCIAL WORK, DEVELOPMENT FACTOR, HIGHER EDUCATION INSTITUTION, REGIONAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Research purpose is to consider the factors for the development of a regional institution of higher education of the European model and to explore the place of social work in this process.

Research object is social work as a driving force in higher education development.

Research subject is the social work system as a factor for the development of regional institution of higher education of the European model.

Research methods are analysis, synthesis, induction, deduction, structural and functional, statistical data analysis.

Research hypothesis is that social work in a regional higher educational institution is at the low level, as evidenced by the lack of specialized services and professionals involved in providing social services.

Conclusions: 1. Social work, as a professional activity, is aimed at helping all people in need and should be a driving force for the development of any European educational institution. Social services are a required unit in European educational institutions.

2. The purpose of social work at universities is the elimination and overcoming of specific difficulties in the process of students' socialization, especially those of socially disadvantaged society layers; development of socialization process; promoting the development of personal and social educational processes at the stage of learning and choosing a profession, etc.

3. The main way to optimize social work in universities is to create special departments of social work that would directly study the needs of all the educational process' participants and assist them in solving difficult situations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ	10
1.1. Стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця	10
1.2. Уточнення головних понять дослідження: «соціальна робота», «фактор розвитку», «регіональний заклад вищої освіти Європейського взірця».....	18
1.3. Принципи і методи дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.....	23
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ	29
2.1. Сутність та зміст соціальної роботи в системі вищої освіти	29
2.2. Головні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти.....	37
2.3. Розвиток спеціальності «Соціальна робота» в закладах вищої освіти	49
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ	57
3.1. Алгоритм моніторингу якості соціальної роботи у закладах вищої освіти України	57
3.2. Результати дослідження стану соціальної роботи в Запорізькому національному університеті	62
3.3. Шляхи підвищення ефективності соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.....	66
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	78
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Орієнтація сучасної України на Європу передбачає сьогодні реформування всіх сфер життєдіяльності людини, в тому числі і вищої освіти. В кінці 90-х років в Європі набув організаційного оформлення процес створення Європейського простору вищої освіти та наукових досліджень (який часто визначається терміном «Болонський процес»). Україна ж приєдналась до цього процесу в 2005 році, шляхом підписання Болонської декларації, угоди, що передбачає стандартизацію підходів до організації навчального процесу і функціонування вищої школи. Це сприяло трансформації українських вищих навчальних закладів в заклади вищої освіти Європейського взірця.

Визначальними критеріями професійної освіти в рамках Болонського процесу є створення єдиного загальноєвропейського простору в галузі вищої освіти для гармонізації національних освітніх систем, зміцнення довіри між суб'єктами освіти; підвищення мобільності та відповідності студентів, викладачів і громадян європейському ринку праці; сумісність кваліфікації на вузівському та післядипломному етапах підготовки. Приділяється також увага демократизації та гуманізації освіти, екологізації змісту навчання та міждисциплінарній інтеграції. Не можна не враховувати важливість соціального аспекту Болонського процесу: збільшення конкурентоспроможності повинно поліпшити соціальні характеристики загальноєвропейського простору вищої школи. Ця мета підкреслює ставлення до освіти як до суспільного добробуту і суспільної відповідальності, вона зміцнить соціальні зв'язки та зменшить нерівність при різному роді ознак як на національному, так і на загальноєвропейському рівні.

Отже сутність функціонування закладу вищої освіти європейського взірця полягає в тому, що людині потрібно створювати умови для повноцінного розвитку та всебічної діяльності протягом життя на різних етапах її особистісно-професійного становлення, починаючи від вибору напряму професійної діяльності і до постпрофесійного етапу життя.

Оскільки соціальна робота, як професійна діяльність, має за мету «задоволення соціально гарантованих потреб і особистісних інтересів різних груп населення, створення умов, які сприяють поліпшенню і відновленню здібностей людей», у зв'язку з цим вона виступає одним із головних факторів, що сприяє розвитку регіонального закладу вищої освіти європейського рівня. Адже її предметом в сфері освіти є посередницька діяльність між учасниками освітнього процесу з метою гармонізації суспільних відносин. Соціальна робота покликана забезпечити розуміння в суспільстві пріоритетності сфери освіти . Арсенал методів та технологій соціальної роботи покликаний забезпечувати рівний розвиток всіх осіб, задіяних в освітньому просторі, що тим самим сприяє розвитку регіонального закладу вищої освіти як європейського. Відтак, наявність розвиненої системи соціальної роботи є важливим показником соціально-економічного поступу.

Аналіз наукових праць із досліджуваної проблеми, дозволяє виділити роботи, присвячені соціальній роботі з різними категоріями населення в різних освітніх системах (Л. Міщик, І. Зверева, А. Капська, В. Сидоров, О. Пічкарь, І. Мигович, Г. Лактіонова, І. Козубовська, Г. Попович, С. Марченко, С. Толстоухова, Н. Лавриченко, Н. Романова).

Однак, у вітчизняних закладах вищої освіти, що прямують до європейського освітнього простору, ще не сформовано концепції та відповідної системи соціальної роботи. Її необхідність тільки розпочинає усвідомлюватись, що обумовлює актуальність дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти європейського взірця.

Проблемна ситуація дослідження полягає в тому, що соціальна робота має велике значення у становленні закладу вищої освіти Європейського взірця, проте сьогодення ситуація у вищому освітньому середовищі свідчить про низький рівень якості соціальної роботи в регіональних вищих навчальних закладах.

Об'єктом дослідження даної роботи є соціальна робота в вищій школі.

Предметом дослідження є соціальна робота як фактор розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

Мета дослідження – розглянути чинники розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця та дослідити місце соціальної роботи в цьому процесі.

Згідно з метою маємо такі завдання:

- дослідити стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця;*
- надати уточнення головних понять дослідження: «соціальна робота», «фактор розвитку», «регіональний заклад вищої освіти Європейського взірця»;*
- охарактеризувати принципи і методи дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця;*
- визначити сутність та зміст соціальної роботи в системі вищої освіти;*
- проаналізувати головні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти;*
- дослідити розвиток спеціальності «Соціальна робота» в закладах вищої освіти;*
- описати алгоритм моніторингу якості соціальної роботи у вищих навчальних закладах України;*
- надати результати дослідження стану соціальної роботи в Запорізькому національному університеті;*
- визначити шляхи підвищення ефективності соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.*

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ньому пропонуються заходи щодо покращення стану соціальної роботи в закладах вищої освіти Європейського взірця.

Гіпотеза: виступає припущення, що соціальна робота в регіональному закладу вищої освіти здійснюється на низькому рівні, про що свідчить відсутність спеціальних служб та фахівців, які займаються наданням соціальних послуг. Вважаємо, що впровадження методів та технологій

соціальної роботи в роботу регіонального закладу вищої освіти, дозволить вирішувати проблеми та задовольняти потреби всіх учасників освітнього процесу, що, в свою чергу, сприятиме розвитку навчального закладу в якості європейського.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ

1.1. Стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця

Стан наукової розробки проблеми соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця слід почати із аналізу досліджень, що стосуються ролі та місця соціальної роботи в системі вищої освіти.

Проблему становлення та розвитку соціальної роботи в світі та Україні досліджували вчені В. Бех, І. Грига, Н. Дем'яненко, Е. Костіна, Р. Корнюшина, М. Лукашевич, В. Поліщук, В. Полтавець, Г. Попович, М. Туленков, С. Тетерський, Т. Семигіна, В. Савицький, Є. Холостова та інші. Вказані науковці розглядають соціальну роботу як інститут соціальної психології, педагогіки, соціології тощо.

Зазначимо, що в останнє десятиріччя вітчизняними вченими проведено ряд досліджень специфіки соціальної роботи з окремими категоріями населення в різних освітніх системах (І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, Г. Попович, О. Пічкарь, Н. Романова, С. Марченко, В. Сидоров, С. Толстоухова,).

Доцільно зазначити, що методика і технологію соціальної роботи у вищих навчальних закладах розглядали у своїх працях Зверева І.Д. [63], Л. В. Мардахаєв [35], А. В. Мудрик [38], зазначаючи, що соціальний працівник у вищих навчальних закладах надає студентам та їхнім батькам такі види соціальних послуг: допомагає в адаптації дітей при вступі до ВНЗ, у переході із одного ступеня навчального закладу до іншого та при випуску з навчального закладу; попереджує конфлікти, які можуть виникнути в студентському

колективі; допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій на ранній стадії та запобігає розвиткові складніших проблем; допомагає тим, хто навчається у формуванні навичок вирішення та подолання кризових станів; навчає соціальним навичкам; виступає посередником між батьками та колективом науково-педагогічних працівників, спонукає батьків до активної участі в житті навчального закладу, повідомляє адміністрації і педагогічному колективу необхідну інформацію про становище в сім'ях студентів, які потребують соціально-педагогічної підтримки; контролює відвідування студентами навчального закладу, допомагає їм у подоланні причин, що призводять до пропусків занять; попереджує та понижує негативний вплив факторів ризику на дітей тощо.

Так, І.Д. Зверева [63], розкриваючи сутність діяльності соціального працівника у вищому навчальному закладі, зазначає, що до його посадових обов'язків входять також турбота про осіб, які за певних причин не відвідують ВНЗ; захист прав студентів – представників національних меншин; виявлення осіб, які незаконно залучені до роботи у навчальний час і вирішення питання їхньої освіти; сприяння студентам в отриманні гарантованих їм пільг; організація різноманітних благодійних акцій.

Сучасний ВНЗ, як зазначає І.Д. Зверева [63, с. 85], доцільно вважати соціально-педагогічною системою, в якій діяльність соціального працівника здійснюється як: функціонально-рольова взаємодія з членами педагогічного колективу; професійна взаємодія з фахівцями різних соціальних служб; гармонізація взаємовідносин у педагогічному колективі і т.д.

Вітчизняна дослідниця О.А. Анікєєва [5] наголошує, що специфіка соціальної роботи в сфері освіти пов'язана із проблемами, що не тільки проявляються в самій системі освіти, але і породжуються нею. Вона акцентує увагу, що соціальну роботу в освітньому процесі здійснюють не тільки соціальні працівники, а і психологи, соціальні педагоги, волонтери та інші.

І.М. Нєвлева, Л.В. Соловйова [39] зазначають, що організований у ВНЗ соціально-психологічний центр, що підтримує зв'язки з іншими навчальними

зкладами, підприємствами і соціальними організаціями, може надати істотну допомогу молодим сім'ям, що бажають позбутися від потреби і самостійно заробляти.

Американська Національна Асоціація соціальних працівників (NASW) наголошує, що багато коледжів та університетів США мають в своєму складі соціальних працівників, які працюють в соціальних службах або консультативних центрах. Серед питань, які вирішує соціальна робота в системі вищої освіти – академічні проблеми, адаптація до нового середовища або проблеми поведінки. Інші питання можуть включати в себе алкогольні напої, стосунки або домашнє насильство. Соціальні працівники в цих умовах також можуть працювати як викладачі, займатись підготовкою студентів соціальної роботи до вирішення індивідуальних та соціальних проблем та до соціальних змін.

Звертаючись до західного досвіду, зазначимо, що Європейська асоціація шкіл соціальної роботи (EASSW) є Європейською асоціацією закладів соціальної роботи, організацій, що підтримують освіту в соціальній роботі та викладання соціальної роботи. Її місія полягає у сприянні соціальному розвитку та розвитку високоякісної освіти, підготовки та знань для практики соціальної роботи, соціальних послуг та соціальної політики в Європі. У виконанні своєї місії EASSW дотримується всіх декларацій та конвенцій ООН щодо прав людини, визнаючи, що повага до невід'ємних прав особи є основою свободи, справедливості і миру. При виконанні своєї місії EASSW сприяє співпраці, колегіальності та взаємозалежності між своїми членами та іншими [74].

Оскільки сьогодні заклад вищої освіти Європейського взірця – це самодостатня, культуроємна, науково-освітня організація, що покликана створювати умови для становлення та розвитку особистості професіонала, то зростає роль соціальної роботи та психологічної служби ВНЗ, діяльність якої регулюється Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» 22.05.2018 № 509 [50].

Крім того, як напрям діяльності соціальної роботи слід розглядати також волонтерську та благодійну діяльність у закладах вищої освіти України. Оскільки в багатьох вищих навчальних закладах Європи, особи, які бажають навчатись на спеціальності «соціальна робота», або працювати за цією професією, повинні мати досвід роботи в цій сфері або волонтерської діяльності.

Досягнення соціальної роботи у розробці теорії та практики основ волонтерського руху в Україні та за кордоном висвітлювали: О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, І. Д. Зверева, Н. В. Заверико, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, М. Доуел, П. Марш, Т. О. Рудякевич, В. І. Курбатова, Є. І. Холостова, Стів Маккарлі, Рік Лінч, Л. Г. Коваль, Г. М. Лактіонова, С. Г. Попов та інші.

На думку І. Д. Зверевої, волонтерська робота – це добровільна діяльність, яку здійснюють люди або організації на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по кар'єрній драбині, для добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому. А тих осіб, які надають цю безоплатну допомогу різним людям на добровільних засадах (хворим, інвалідам, тим, що опинились в складній ситуації) називають волонтером [63, с. 38].

Волонтерська діяльність є засобом всебічного розвитку суспільства: економічного, культурного, соціального. Про це зазначається в Загальній декларації волонтерів, яка була затверджена у Франції (м. Париж) 14 вересня 1990 року. В цьому документі зазначено, що волонтер – це особистий вибір кожної людини, і волонтерська діяльність має відображати особисті погляди і позиції, що виражається у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Крім того, ця добровільна діяльність сприяє поглибленню солідарності в суспільстві, має змогу покращити якість життя; сприяє реалізації основних потреб суспільства та збалансованому його розвитку. Волонтерство допомагає у створенні нових робочих місць [22].

Волонтерство набуває широкого розповсюдження серед молоді в сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту населення тощо.

Проаналізувавши деякі літературні джерела с питання волонтерства, слід відмітити, що вчені та соціальні працівники сьогодні в українському суспільстві намагаються наполегливо знайти шляхи розвитку цього добровільного руху, а також вивчити сутність феномена волонтерства і все, що з цим пов'язано [11; 12].

Вищезазначене підтверджує, що соціальна робота як професійна діяльність є необхідною для розвитку вищого навчального закладу, який претендує на звання Європейського, оскільки в рамках ЗВО вона здатна сприяти розвитку соціальної політики не тільки регіону, а і держави в цілому.

Оскільки будь-який вищий навчальний заклад Європейського взірця передбачає функціонування Болонської системи освіти, доцільним є розгляд передумов реформування української системи освіти та стан дослідження цього аспекту проблеми.

В 2005 році, приєднавшись до Болонської декларації, Україна зробила важливий крок та отримала визнання європейською спільнотою зовнішньополітичного курсу нашої держави, спрямованого на євроінтеграцію на офіційному рівні.

Початком реформування системи вищої освіти Європи варто вважати студентські страйки здобувачів Сорбони в 1968 році. Ці страйки призвели до глибинних змін в освітньому законодавстві країн Європи. Причинами цієї стурбованості системою освіти були якість навчання, а також неможливість працевлаштуватись за фахом після закінчення вишу.

Через це у 80-х роках ХХ ст. почалась перебудова вищої освіти, яка триває вже близько 40 років. Цей процес, який називають Болонським, мав в ті часи поступовий характер, від студентства до урядів країн Європи. Через це в 1988 році була підписана Велика Хартія університетів, яку підтримала вся науково-освітня еліта, назвавши цю Хартію напрямом подальшого розвитку вищої освіти і науки. Українські вищі навчальні заклади не залишились в стороні і також підписали цю Хартію. До цих вишів відносяться: Харківський державний університет ім. В.Н. Каразіна, Дніпропетровський державний

університет, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» [25].

У 1999 році було укладено Болонську декларацію. Вона запровадила систему академічних кредитів, аналогічну ECTS (Європейська кредитно-трансферна система). Саме її розглядають як засіб підвищення мобільності студентів під час переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти. ECTS повинна стати багатоцільовим інструментом визнання та мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також сприятиме передачі [32].

З 2014 року у закладах вищої освіти України видають додатки до диплому Європейського зразка, про що зазначається в Постанові Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 1260» від 04 вересня 2013 року. Його використання не тільки сприяє мобільності випускників на ринку праці, а й значно підвищує шанси дипломованих спеціалістів працювати у провідних українських компаніях і в усіх країнах ЄС.

На сучасному етапі існує два підходи щодо необхідності впровадження Болонського процесу в Україні. Перший – соціалістичний, який відстоює спроможність радянської системи освіти. Прихильники цього підходу стверджують, що Болонський процес призводить до падіння якості освіти. Другий – ліберальний, прихильники якого переконують, що дана реформа – шлях до розширення можливостей студентів і, як наслідок, підвищення якості освіти [10, с. 190]. Не можна однозначно стверджувати, який з цих підходів більш логічний і аргументований. І в першому, і в другому є раціональні сторони.

Болонський процес – шлях до розвитку і подальшої інтеграції України в європейське співтовариство, оскільки єдині стандарти у сфері освіти є одним з ключових чинників глобалізації. Також це шлях до спільної діяльності вчених різних країн, який повинен привести до підйому науки на якісно новий рівень

[42, с. 112]. Реалізація вимог конвенції призводить до інтеграції України в науково-освітній простір Європи з його структурами додаткового фінансування, мобільністю викладачів і студентів, підвищенням рівня освіти в державі.

Підтвердженням того, що соціальна робота виступає фактором розвитку закладу вищої освіти Європейського взірця є впровадження інклюзивної освіти систему вищої освіти та у вищі навчальні заклади, яка передбачає собою рівний доступ всіх учасників навчального процесу до освіти, в тому числі і осіб з особливими освітніми потребами.

Окремі питання організації навчального процесу дітей з особливими потребами та управління інклюзивною освітою вивчали вітчизняні дослідники: Ю. М. Найда [20], Н. З. Софій, С. М. Семак [61]. Зарубіжний досвід організації систем управління освітою дітей з особливими потребами у деяких країнах був предметом наукових досліджень таких вчених, як А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова [26].

Початком впровадження інклюзивної освіти у навчальні заклади можна вважати затвердження Національної доктрини розвитку освіти в Україні (2002 р.), в якій зазначалося, що держава повинна забезпечувати підтримку дітей та молоді з особливостями психічного і фізичного розвитку [53]. Це завдання закріплено також і у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, в якій одним з пріоритетних стратегічних напрямів розвитку освіти визначено забезпечення функціонування ефективної системи інклюзивної освіти [54].

Європейський заклад вищої освіти в Україні має впроваджувати європейську практику організації навчання студентів з особливими освітніми потребами. Відтак, у європейській практиці існує кілька моделей реалізації освітньої політики навчання осіб з особливими потребами, які спрямовані на подолання зазначених загроз. Результати аналізу досвіду впровадження інклюзивної освіти в розвинутих країнах Європи дають можливість стверджувати, що у європейських країнах спеціальні заклади освіти

функціонують і надають допомогу особам з обмеженими можливостями здоров'я, однак вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та формальною освітою прозорі, неясні, країни з демократичним устроєм пропагують цінності громадянського суспільства, ідеї рівноправ'я, толерантності та інклюзії. Освітнє законодавство європейських країн визнає право осіб на вибір навчального закладу, регламентує функціонування спеціальних та інклюзивних закладів. На сьогодні у Європі відбувається різке скорочення спеціальних закладів як за кількістю, так і за видами спеціалізації, спостерігається тенденція до повного переходу на навчання осіб з особливостями розвитку в інклюзивних закладах [69].

Сьогодні, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі практично відсутні матеріали стосовно практики впровадження інклюзивного навчання у заклади вищої освіти. Проте українська система освіти іде до того, щоб впроваджувати інклюзивну освіту у заклади вищої освіти. Це підтверджується відносно новим Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 [55], де зустрічаються такі поняття, як «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «особа з особливими освітніми потребами» та інші. Однак на практиці в 2019 році інклюзивне навчання присутнє тільки в закладах середньої освіти. Його впровадженню у заклади вищої освіти і має сприяти соціальна робота як професійна діяльність.

Таким чином, у висновку зазначимо, що стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця зводиться до визначення ролі і місця соціальної роботи як професійної діяльності в системі вищої освіти. Відтак, досвід Європейських ВНЗ показує, що функціонування соціальних служб, психологічних служб та волонтерської діяльності в закладах вищої освіти є безумовною перевагою та ключовим фактором для розвитку закладу, який претендує на звання Європейського.

Перейдемо до уточнення головних понять дослідження.

1.2. Уточнення головних понять дослідження: «соціальна робота», «фактор розвитку», «регіональний заклад вищої освіти Європейського взірця»

Розглядаючи поняття «соціальна робота», в науковій літературі також існують різні думки з цього приводу. Виникає цей термін на початку ХХ ст. під американською назвою «social work». Але у вітчизняну систему він проникає тільки у 80-90-х роках ХХ ст. Аналізуючи соціальну роботу як поняття, необхідно звернути увагу на те, що базовим словом виступає «робота», яка вказує на організовану діяльність людини, а слово «соціальна» підкреслює особливість цієї роботи, тобто робота, яка враховує соціальні чинники, що впливають на соціалізацію людей.

На думку вчених-лінгвістів це поняття не є коректним і дає змогу розглядати соціальну роботу лише як практичну діяльність [7, с. 108-109].

Розглядаючи точку зору російського вченого В. Нікітіна, який також аналізує сутність поняття «соціальна робота», відзначимо, що воно ідентифікує багатогранний процес міжособистісної взаємодії і традиція його трактування в науці не відповідає ні її лінгвістичному, ні тим більше її складному соціально-гуманітарному змісту.

П. Д. Павленок вважає, що соціальна робота являє собою інтегрований вид діяльності, обумовлений її головним об'єктом – людиною як органічною єдністю її біологічного, психологічного та соціального компонентів [40]. Є й думка про те, що соціальна робота – це «особливий вид діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем окремих особистостей і груп, створення умов, що сприяють відновленню або поліпшенню здатності людей до соціального функціонування» [62].

Інтерес представляє і визначення соціальної роботи С. І. Грігор'єва, який, каже, що соціальна робота – це різновид соціальної діяльності, що має на меті оптимізувати здійснення суб'єктної ролі людей у всіх сферах життя суспільства в процесі спільного задоволення потреб підтримки життєзабезпечення і діяльного існування особистості [15]. Як бачимо, в основі визначення

соціальної роботи – саме діяльнісний підхід, з чого можна зробити висновок, що соціальна робота – це особливий інтегрований вид соціальної діяльності, який, ґрунтуючись на даних різних наук, сучасних соціальних досліджень і практик, дозволяє створити умови для вирішення соціальних проблем особистостей і соціальних груп, активізації соціальних ресурсів об'єкта соціальної роботи з метою оптимізації його суб'єктної ролі, а також забезпечення соціального благополуччя суспільства в цілому.

Вважаємо доцільним в своєму дослідженні використовувати трактування поняття соціальної роботи, запропоноване Міжнародною федерацією соціальних працівників. Згідно їх розуміння, соціальна робота – це вид професійної діяльності, мета якої полягає в проведенні соціальних перетворень в суспільстві в цілому і в його окремих сферах зокрема. Згідно цієї концепції, соціальна робота організовується у співвідношенні з гуманітарними, релігійними і демократичними ідеалами й філософськими теоріями та являє собою універсальну можливість задоволення людських потреб, що виникають в результаті соціальної взаємодії особи і суспільства. Тому більшість зарубіжних учених вбачають головне призначення соціальної роботи в наданні соціальної допомоги людям [37, с. 73].

Найчастіше в літературі можна зустріти наступне визначення соціальної роботи: «Професійна соціальна робота це діяльність фахівця, спрямована на вирішення соціальних проблем окремих особистостей, шарів і груп». Також соціальна робота спрямована на створення умов, які сприяють відновленню або поліпшенню здібностей людей до соціального функціонування на підставі комплексу спеціальних знань і практичних навичок.

Існує глобальне визначення соціальної роботи, яке прийнято у всьому світі. Воно затверджено Міжнародною Асоціацією соціальних працівників та Міжнародною Асоціацією шкіл соціальної роботи в 2014 році. Окрім самого визначення документ містить коментарі, які відображають завдання, принципи та концепції соціальної роботи.

Отже, соціальна робота і міжнародному розумінні – це «базована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та покращення благополуччя» [73].

Аналізуючи поняття «фактор розвитку», в науковій літературі зустрічається лише поняття «фактор розвитку людини», що відноситься до галузей психології та педагогіки. У зв'язку з цим, в рамках нашого дослідження, розглянемо окремо характеристику понять «фактор» та «розвиток».

Етимологічний словник української мови трактує «фактор» як чинник [17].

В філософському енциклопедичному словнику В. І. Шинкарука надається наступне визначення поняттю «розвиток» – «незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; один із загальних видів зв'язку. В історії філософської думки вирізняють три основних тлумачення:

- розвиток – як збільшення і зменшення, що знайшло відображення в теоріях преформізму;
- розвиток – як перехід можливості в дійсність, речі в собі в річ для себе;
- розвиток – як виникнення нового» [67].

До факторів розвитку закладу вищої освіти Європейського взірця слід віднести:

- науково-технологічні (рівень інформатизації та технологізації системи в цілому і окремих її компонентів (наявність сучасних електронних мережевих ресурсів централізованого планування, диспетчерського супроводу і методичного забезпечення навчального процесу, наявність єдиного

електронного науково-освітнього середовища закладу і його комунікативні можливості у зовнішньому інформаційному середовищі; наявність банку сучасних освітніх технологій та ін.);

– організаційно-управлінські (чинники педагогічної природи, що впливають на мобілізацію зовнішніх і внутрішніх ресурсів; стан інноваційної діяльності; темпи перетворень, підвищення якості освітньої діяльності; зміна ситуативного управління на стратегічне управління; стимулювання наднормативної активності педагогів і студентів у творчості, новації; реструктуризація управлінських структур; моніторинг станів системи і професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців та ін.);

– фактори середовища (процеси і явища, культурно-освітнього середовища, що постійно змінюється);

– особистісні фактори (рівень загальної та професійно-педагогічної культури викладачів; сприятливі умови і комфортний клімат для творчої самореалізації педагогів і студентів; психологічна готовність професорсько-викладацького складу до інтенсивної роботи зі студентами по становленню у них внутрішніх механізмів соціального контролю, таких як совість, честь, відповідальність, почуття власної гідності і ін.) [23].

Трактування поняття «регіональний заклад вищої освіти Європейського взірця» слід почати із уточнення терміну «заклад вищої освіти».

Під закладом освіти в Законі України «Про освіту» розуміють юридичну особу публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [55]. У Законі України «Про вищу освіту» знаходимо визначення «заклад вищої освіти» – «окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей» [55].

В нормативно-правовій базі з питань вищої освіти, поняття «регіональний заклад вищої освіти» не зустрічається. Тому для уточнення даного терміну слід виходити із трактування поняття «регіон» – це «територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни» [66].

Регіонами у розумінні Концепції державної регіональної політики та в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [57] є територіальні утворення з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь).

На сьогоднішній день за свою суттю кожен вищий заклад вищої освіти України можна віднести до ВНЗ Європейського зразка, оскільки всі навчальні заклади в системі вищої освіти видають додатки до диплома Європейського зразка.

У зв'язку із зазначеним вище, під регіональним закладом вищої освіти Європейського зразка ми розуміємо коледж, академію, інститут або університет, розташовані на території певного міста або області.

Таким чином, у висновку зазначимо, що під соціальною роботою в нашому дослідженні ми розуміємо професійну діяльність фахівців із надання допомоги в адаптації до нових умов, соціалізації студентів, вирішення соціальних проблем всіх учасників освітнього процесу. Ця діяльність є рушійною силою, одним із головних чинників розвитку регіонального українського закладу вищої освіти в якості Європейського.

1.3. Принципи і методи дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця

В кожній науковій роботі особливу роль займає методологія дослідження, яка допомагає науковцю чітко і раціонально провести своє дослідження.

В нашій роботі використані філософські, загальнонаукові та міждисциплінарні методи наукового пізнання.

До філософських методів наукового пізнання відносять аналітичний, феноменологічний, діалектичний, метафізичний, інтуїтивний методи, тощо.

В нашому дослідженні доцільно використовувати діалектичний принцип.

Діалектичний принцип це система принципів, якими керується спеціаліст при розробці програми і процедур дослідження. Так, діалектика стверджує, що якості або стійкі властивості предмета (соціального об'єкта в нашому випадку) виявляються як щось, що зберігається в різноманітних відносинах цього предмета з іншими. Звідси впливає методологічний принцип, згідно з яким слід передбачити певні дослідницькі процедури, щоб «схопити» саме стійкі властивості об'єкта [71].

Визначаючи структуру діалектики, слід виділити її головні елементи – принципи, закони і категорії. Необхідно також підкреслити, що елементи діалектики містяться і в сучасних концепціях різних філософських напрямів.

Якщо в об'єктивному світі відбувається постійний розвиток, виникнення і зникнення всього старого, взаємопереходів явищ, то поняття, категорії та інші форми мислення повинні бути також гнучкими, рухливими, взаємопов'язаними, єдиними у протилежності, щоб правильно відображати реальну дійсність.

Тому найважливішим принципом діалектики і нашої роботи є принцип історизму, тобто розгляд предмету у контексті його розвитку, саморусі, зміні. Історичний підхід до дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця включає в себе аналіз основних етапів і тенденцій виникнення предмета дослідження, його розвитку та функціонування.

Важливе значення в нашому дослідженні має принцип загального зв'язку і взаємозалежності. Справа в тому, що навколишній світ являє собою єдине ціле, визначену систему, де кожен предмет нерозривно пов'язаний з іншими предметами і всі вони постійно взаємодіють один з одним. При цьому будь-який з них не тільки знаходиться у взаємозв'язку і взаємодії з іншими, зовнішніми явищами, але водночас кожна річ має в собі безліч внутрішніх сторін, моментів, відносин, зв'язків. Загальний зв'язок і взаємозалежність явищ мають місце не тільки в природі і суспільстві, а й у мисленні, де зв'язок і взаємозумовленість форм мислення – понять, суджень, категорій, теорій – є відображенням загального зв'язку і взаємообумовленості явищ реального світу.

З положення про загальний зв'язок і взаємозумовленості всіх явищ випливає ще один з основних принципів – всебічність розгляду предметів і явищ реальної дійсності.

Правильне розуміння якої-небудь речі можливо лише в тому випадку, якщо досліджена вся сукупність її внутрішніх і зовнішніх сторін, зв'язків, відносин. Щоб дійсно пізнати соціальну роботу як фактор розвитку закладу вищої освіти Європейського взірця глибоко і всебічно, треба охопити, вивчити всі сторони проблеми: яке місце соціальна робота як професійна діяльність, як спеціальність займає в процесі розвитку вищого навчального закладу; які напрями соціальної роботи здійснюються у закладах вищої освіти; якість соціальної роботи у ВНЗ на сьогоднішній день і т.д.

Крім історизму, загального зв'язку і всебічності діалектичний метод включає в себе й інші принципи – об'єктивності, конкретності, детермінізму, принцип суперечливості, структурності та ін. Вони формуються на основі відповідних законів і категорій, що відбивають у своїй сукупності єдність об'єктивного світу в його безперервному розвитку [3].

Провідним принципом будь-якого наукового дослідження є методологічний принцип об'єктивності. Він проявляється у всебічному врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, у знаходженні адекватних дослідницьких підходів та засобів, що дозволяють отримати істинне

знання про об'єкт. Цей принцип передбачає виключення можливості застосування суб'єктивізму, однобічності та упередженості у підборі та оцінці фактів. Наприклад, в нашій роботі дотримання цього принципу стає можливим тому, що тут пізнання соціальної роботи як рушійної сили в системі розвитку вищої освіти відбувається шляхом опосередкованого вивчення її об'єктивного прояву у процесі здійснення професійної діяльності фахівцями.

Загальнонаукові методи, які розуміються як проміжні методи між методами філософії і фундаментальними положеннями наук. На основі загальнонаукових понять формулюються методи і принципи, які забезпечують зв'язок філософської методології із спеціально науковим знанням і його методами. Загальнонауковими є методи структурно-функціональний, кібернетичний, ймовірнісний принципи і підходи, методи моделювання, формалізації і ін. [3]

Слід зазначити, що в структурі загальнонаукової методології найчастіше виділяють три рівня методів і прийомів наукового дослідження:

- методи емпіричного дослідження – спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання;

- методи теоретичного дослідження – моделювання, формалізація, ідеалізація, аксіоматичний метод, сходження від абстрактного до конкретного і т.д.;

- логічні методи наукового дослідження – аналіз і синтез, індукція, дедукція і аналогія, абстрагування, узагальнення, ідеалізація, формалізація, ймовірносно-статистичні методи, системний підхід та ін.

У зв'язку з цим, серед методів емпіричного дослідження нами виділені:

Спостереження – система фіксації й реєстрації властивостей, зв'язків об'єкта дослідження та попередня класифікація отриманих фактів. Спостереження як метод, дає змогу отримати первинну інформацію про об'єкт дослідження у вигляді сукупності емпіричних тверджень. За сприятливих умов, цей метод забезпечує достатньо різнобічну інформацію для накопичення та фіксації наукових фактів, які можуть стати основою наступних теоретичних і

практичних дій. Спостереження є одним із основних методів дослідження у нашому дослідженні, адже лише завдяки цілеспрямованому і систематичному сприйняттю особливостей соціальної роботи у регіональному закладі вищої освіти можливо виявити зміни та тенденції, які відбуваються з об'єктом дослідження.

І ще одним методом нашого практичного дослідження є опитування, яке може бути або у формі бесіди, або у формі інтерв'ю.

Логічними методами в нашій роботі є наступні:

Аналіз і синтез – взаємообумовлені методи пізнання. Аналіз – мисленеве розділення цілісного предмета на його частини, виділення окремих ознак, властивостей предмету і вивчення їх як певних елементів цілого. Аналітичний метод спрямований на визначення внутрішніх тенденцій і можливостей предмету. Синтез – зворотній процес – мисленеве поєднання в єдине ціле розчленованих частин предмету.

За допомогою аналізу ми характеризуємо соціальну роботу у закладах вищої освіти з різних сторін. Розкриваємо сутність та зміст соціальної роботи в системі вищої освіти; визначаємо головні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти; розкриваємо розвиток спеціальності «Соціальна робота» в закладах вищої освіти.

Метод синтезу допомагає нам проаналізовану інформацію звести до єдиного висновку, тобто показати, яким чином все, зазначене вище, допомагає соціальній роботі виступати фактором розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

Сутність методу узагальнення полягає у логічному завершенні абстрагування, поширення спільних ознак предметів на всі предмети даної множини. Внаслідок узагальнення відбувається мисленеве об'єднання окремих предметів у загальне поняття, наукову абстракцію.

Узагальнення необхідно нам для того, щоб ми, отримані дані при практичному дослідженні, змогли перенести на генеральну сукупність. Адже ми досліджуємо тільки один регіональний заклад вищої освіти. Тому,

використовуючи узагальнення, ми зможемо ці дані використовувати і стосовно інших українських вищих навчальних закладів.

За допомогою метода порівняння ми зможемо виявити переваги і недоліки тих чи інших напрямів соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

Таким чином, в дослідженні соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця використовуються принципи загального зв'язку і взаємозалежності; всебічності розгляду предметів і явищ реальної дійсності; об'єктивності. До методів дослідження відносяться: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, а також емпіричні методи дослідження.

Надамо висновок до першого розділу.

Стан наукової розробки соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця на сьогоднішній день зведений до аналізу впровадження соціальної роботи як професійної діяльності в системі освіти в цілому. Спостерігається недостатня вивченість питання функціонування соціальних працівників у ВНЗ України, оскільки даної посади не передбачено. Проте розглянуто особливості діяльності психологічної служби закладу освіти та волонтерської діяльності, які можна сприймати як соціальну роботу. Оскільки ці види діяльності спрямовані на надані допомоги всім учасникам освітнього процесу, які цього потребують. Розглянуто хронологію приєднання України до Болонської системи навчання та її входження до Європейського простору.

Уточнення головних понять дослідження дозволяє стверджувати, що під соціальною роботою в нашому дослідженні розуміється професійна діяльність фахівців із надання допомоги в адаптації до нових умов, соціалізації студентів, вирішення соціальних проблем всіх учасників освітнього процесу. Визначення терміну «фактор розвитку» ми знаходимо тільки в етимологічних словниках та філософській літературі. Тому враховуємо, що під фактором розвитку в нашому дослідженні розуміється певна рушійна сила до покращення та змін. Зважаючи,

що в науковій літературі та нормативно-правовій базі не зустрічається трактувань поняття «регіональний заклад вищої освіти європейського взірця», зазначимо, що під цим поняттям ми розуміємо будь-який український заклад вищої освіти, розташований на території певного міста або області.

Враховуючи зазначені методологічні принципи загального зв'язку і взаємозалежності; всебічності розгляду предметів і явищ реальної дійсності; об'єктивності, а також методів дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, емпіричні методи дослідження), перейдемо до розкриття теоретичних засад дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ

2.1. Сутність та зміст соціальної роботи в системі вищої освіти

Соціальна робота в закладах вищої освіти набуває все більшого значення в соціалізації та формуванні особистості. Здатність суспільства забезпечити повноцінну освіту для всіх осіб – показник соціального здоров'я самого суспільства, необхідна умова його стійкого розвитку. В мінливих умовах сучасного українського суспільства тільки ґрунтовна освіта дозволяє людині забезпечувати своє існування і здійснювати соціально-побутові, професійно-трудова та громадські функції.

Для більш повного розуміння сутності та змісту соціальної роботи в системі вищої освіти, слід розглянути досвід зарубіжних країн в цій сфері.

В зарубіжних країнах соціальна робота в системі освіти набула найбільшого поширення в 60-і роки. Виділяють два підходи до цієї сфери соціальної роботи: соціальні працівники або входять до складу персоналу закладу освіти, або об'єднані в спеціальні служби забезпечення освіти. Перший підхід має місце, наприклад, в Німеччині, другий – в Великобританії [31, с. 126].

Незалежно, чи є соціальний працівник штатним співробітником або працює в спеціальній службі забезпечення освіти, завдання у них одні й ті ж. В університеті соціальний працівник виконує кілька ролей: дає поради студентам по різних питань, консультує педагогів, допоміжний персонал і адміністрацію навчального закладу, є сполучною ланкою між закладом вищої освіти і місцевим співтовариством [31, с. 127].

Особливою турботою соціальних працівників виступають особи, які піддаються жорсткому поводженню, особи з особливими освітніми потребами.

Всім їм надається допомога із залученням в необхідних випадках психологів, юристів, лікарів, поліції та ін.

Соціальні працівники шкіл можуть також допомагати розробляти плани і програми, особливо для осіб з особливими освітніми потребами. У розвинених зарубіжних країнах соціальні працівники у вищих навчальних закладах допомагають студентським організаціям захищати свої права, організовувати життя в гуртожитках, допомагають іноземним студентам, які приїжджають на навчання за обміном, а також студентам інвалідам. Нерідко соціальні працівники викладають практичні дисципліни студентам, які вивчають соціальну роботу [27].

Однією з основних цілей соціальної роботи в закладах вищої освіти та системі освіти в цілому є забезпечення психічного та психологічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Основу психічного здоров'я становить повноцінний психічний розвиток людини на всіх етапах онтогенезу. Турбота про психологічне здоров'я передбачає увагу до внутрішнього світу людини: до його почуттів і переживань, захоплень та інтересів, здібностей і знань, його відношення до себе, однолітків, дорослих, до навколишнього світу.

Отже, як бачимо, в зарубіжних країнах соціальна робота в системі освіти та в закладах вищої освіти є достатньо популярною та необхідною професійною діяльністю.

Звертаючись до вітчизняних досліджень, слід відмітити, що соціальна робота в закладах вищої освіти має свою специфіку. Соціальні працівники або фахівці, близькі до них, допомагають студентам адаптуватись до нових умов навчання, відмінних від шкільних. Крім того, соціальна робота виступає посередником між студентами і викладачами, з метою корекції їх відносин. Профілактика негативних явищ, розвиток студента як особистості, допомога у формуванні творчого професіонала через навчання – цим всім також займається соціальна робота у вишах. Через це вона завжди має адресний характер і враховує всі сторони життєдіяльності здобувачів освіти, їх потреби та проблеми, рівень соціальної активності, мотивацію до професії і т.д. [59, с. 33].

Таким чином, проаналізувавши зміст соціальної роботи в системі вищої освіти, зазначимо, що об'єктом цієї діяльності є не тільки студенти, а і всі учасники освітнього процесу: викладачі, адміністрація закладу та інші співробітники.

Відповідно суб'єктом соціальної роботи в закладах вищої освіти виступають ті ж особи, оскільки студенти можуть як потребувати допомоги, так і виступати в якості волонтерів. Те ж саме стосується і інших учасників освітнього процесу. Окрім цього, суб'єктами соціальної роботи можуть виступати інші установи та організації: Центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, Червоний Хрест, спеціалісти Центру зайнятості, представники засобів масової інформації, члени громадських організацій, спонсори та ін.

Відповідно до стратегії розуміння соціальної роботи як інтегрованого, універсального виду діяльності, спрямованого на задоволення соціально гарантованих та особистісних інтересів і потреб людей, Н. Романова визначила дві основні форми соціальних технологій для впровадження у студентському середовищі: структурну (модульно-схематичну) та процесуальну. До першої форми належать соціальні програми з переліком певних засобів та способів діяльності, а до другої – сама діяльність, яка будується відповідно до цих програм. Специфіка студентського середовища спонукала до створення студентських соціальних програм – головного документа соціальних дій, у якому відображаються загальна концепція функціонування соціальної служби ВНЗ [58, с. 118].

Соціальна робота в закладах вищої освіти покликана зосередити увагу в основному на тих недоліках, на які вказують самі студенти та педагоги, застосувавши альтернативні концепції до їх усунення. На основі закордонної практики і виходячи з проблематики сучасної вітчизняної освіти, можна визначити наступні цілі соціальної роботи:

– допомагає усувати та долати проблеми, що виникають в процесі соціалізації студентів із соціально неблагополучних сімей і верств суспільства;

– розвивати процес соціалізації, що має на меті ознайомити всіх студентів, незалежно від їх походження, з їх рольовими перспективами і шансами в суспільстві, з громадськими запитами, а також підготувати їх до критичного сприйняття цих перспектив;

– сприяти розвитку особистих та соціальних освітніх процесів на стадії навчання і вибору професії;

– участь у педагогічному вирішенні конфліктів.

Для того, щоб реалізувати вищезазначені цілі, соціальні працівники в закладах освіти:

– використовують методи аналізу, консультування і активації;

– здійснюють свою діяльність в тісній співпраці з педагогами, психологами та лікарями, соціальними службами поза межами ЗВО;

– надають всебічну допомогу окремим студентам і групам студентів, використовуючи методи групової педагогіки, працюють із педагогічними колективами і прагнуть впливати на позитивну зміну соціального поля в університеті.

Для реалізації поставлених цілей та завдань, в закладах вищої освіти створюються спеціалізовані соціальні служби, в яких здійснюють свою професійну діяльність соціальні працівники. Метою їх діяльності є розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді, надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення.

Служба діє на принципах гуманності, законності доступності послуг, етичності, довіри, конфіденційності, адресності надання послуг, індивідуального підходу.

Соціальна служба у ЗВО призначена для організації активного співробітництва як адміністрації вишу, педагогів, студентів і батьків між собою, так і зовнішніх соціальних структур з ними для надання реальної, кваліфікованої, всебічної та своєчасної допомоги студентам та іншим

учасникам освітнього процесу з захисту їх особистих прав і попередження їх порушення.

Соціальна служба в закладах вищої освіти виконує наступні функції:

- виступає поручителем, забезпечує соціальні гарантії кожному учаснику освітнього процесу;
- охороняє і захищає особистість, її права, інтереси і працю;
- створює умови для безпечного і комфортного творчого життя студентів;
- надає допомогу і підтримку студентам та педагогам;
- налагоджує відносини в колективі, перешкоджає факти психічного насильства над особистістю;
- вивчає громадську думку в рамках ЗВО;
- організовує соціально-психологічну та правову консультації для студентів, педагогів, адміністрації ЗВО, батьків;
- вирішує конфліктні ситуації між всіма учасниками освітнього процесу;
- організовує роботу університетського телефону довіри;
- сприяє здоровому способу життя колективу і кожного її члена.

На основі існуючих функцій соціальних служб в закладах вищої освіти виділяються такі форми і методи соціальної роботи:

- групова робота зі студентами поза заняттями (наприклад, організація дозвілля);
- пропозиції щодо організації занять (наприклад, тренінги і т.д.);
- співучасть і творче подання в соціальному житті (поїздки та екскурсії, свята, відпочинок на природі і т.д.);
- консультування;
- робота з організаціями, планування роботи, співробітництво в питаннях університетської політики;
- супервізія.

Наступний компонент змісту соціальної роботи в закладах вищої освіти – напрями – нерозривно пов'язаний із визначеними нами об'єктом, суб'єктом та сферами діяльності соціальних працівників. Перший напрямок – пропаганда

здорового способу життя та профілактика наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, СНІДу серед молоді. Другий напрям – організація вільного часу та дозвілля всіх учасників освітнього процесу. В якості третього напрямку можна виділити професійну підготовку соціальних працівників та волонтерів. Четвертим напрямом вважаємо доцільним виділити фандрайзинг – ресурсне забезпечення соціальної роботи. Характеристика кожного із напрямів соціальної роботи в закладах вищої освіти розкрита в п. 2.2.

Розглядаючи технології соціальної роботи, в закладах вищої освіти соціальними працівниками застосовуються наступні: соціально-діагностична, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, індивідуальне консультування.

В рамках соціально-педагогічної діагностики особистості необхідно: виявлення специфічних соціальних якостей, особливостей розвитку та поведінки; уточнення соціальної ситуації розвитку; визначення ступеня розвиненості або деформації різних властивостей і якостей, обумовлених передусім включенням людини в різні соціальні зв'язки; побудова «соціального портрета» особистості.

Соціальна профілактика (попередження, превенція) – діяльність фахівців соціальної сфери, спрямована на попередження соціальної проблеми, відхилень в поведінці або утримання їх на соціально терпимому рівні за допомогою усунення або нейтралізації причин, які породжують їх. Профілактика спрямована на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних колізій у окремих індивідів і «груп ризику»; збереження, підтримання та захист нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння їм у досягненні поставлених цілей і розкриття їх внутрішніх потенціалів.

В якості ведучого методу подолання дезадаптивної поведінки використовується процедура реабілітації та корекції. У структурі соціально-педагогічної діяльності можна виділити в якості самостійних компонентів ресоціалізацію, корекцію, реабілітацію, соціальний патронаж.

Технологія індивідуального консультування. Соціально-педагогічне консультування – це кваліфікована допомога особам, які мають різні проблеми,

з метою їх соціалізації, відновлення та оптимізації їх функцій, вироблення соціальних норм життєдіяльності та спілкування. Соціальний працівник у зв'язку зі специфікою своєї професійної діяльності часто виконує функції юриста, психолога, соціального менеджера і навіть священика, вислуховуючи часом сповіді своїх підопічних. Отже, соціально-педагогічне консультування включає в себе елементи інших напрямків соціальної консультативної діяльності. Однак за своєю суттю воно все ж ближче до психологічного консультування [2].

Також, варто зупинитись на такому важливому аспекті соціальної роботи та соціальної політики як інклюзивна освіта. Сьогодні, інклюзія активно впроваджується в українській освітній простір, про що говорить її закріплення на законодавчому рівні. У відповідності із достатньо новим Законом України «Про освіту», інклюзивне навчання – це «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [55]. Головний акцент робиться на осіб з особливими освітніми потребами, тобто на тих, хто потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Однак, поки що ми бачимо активне впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітні навчальні заклади, і застій цього питання в закладах вищої освіти.

Яскравим представником закладів вищої освіти України, який вже давно впроваджує інклюзивне навчання, є Університет «Україна». Вагоме місце серед філій Університету «Україна» посідає Хмельницький інститут соціальних технологій (ХІСТ), який, опираючись на 10-річний досвід реабілітаційного супроводу навчання студентів з особливими потребами і створену відповідну матеріально-технічну базу одним з перших серед ВНЗ України здійснює впровадження інклюзивного навчання. Цьому в значній мірі сприяла реалізація мікропроєкту Міжнародного фонду соціальних інвестицій «Соціально-

психологічний та педагогічний супровід навчання соціально вразливих груп студентів», завданням якою була організація предметного середовища, що відповідає функціональним можливостям студентів, сприяє їх включенню в суспільні процеси та групові відносини, розширенню сфери комунікації та спілкування, доступності інформації, самореалізації та творчій діяльності [69, с. 9].

В інституті створено Центр інклюзивного навчання і сформовано інклюзивний освітній простір: ЗОШ-ВНЗ, який ми визначаємо як систему соціальних контактів і конструктивної співпраці учасників навчально-виховного процесу з динамічним формуванням технологій здобуття якісної освіти і досягнення оптимального рівня соціалізованості молоддю з особливими потребами [69, с. 9].

Загалом, інклюзивна модель навчання передбачає навчання студентів з особливими потребами в єдиному потоці студентів із спеціальним супроводом, забезпеченням спеціальних освітніх умов та наданням спектру відповідних послуг з боку спеціально створеного підрозділу у структурі закладу вищої освіти [24].

На підставі зазначеного вище ми можемо стверджувати, що зміст соціальної роботи в закладах вищої освіти складається із об'єкта та суб'єкта соціальної роботи, а також напрямів діяльності фахівців цієї сфери. Зазначено, що всі учасники освітнього процесу можуть виступати в якості як об'єкта, так і суб'єкта із надання допомоги. Виділено чотири основні напрями соціальної роботи в системі вищої освіти, а також функції соціальних працівників в цій галузі.

Охарактеризуємо основні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти.

2.2. Головні напрями соціальної роботи та благодійності в закладах вищої освіти

Виділивши чотири основні напрями соціальної роботи в закладах вищої освіти, перейдемо до їх детальної характеристики.

Перший напрям, пропаганда здорового способу життя та профілактика негативних явищ, реалізується за допомогою декількох підходів:

- позитивний підхід (формуванням моди на здоровий спосіб життя і виховання цінності здоров'я);
- партнерський підхід (фахівці не примушують кинути згубну звичку, а діють шляхом переконання, формуючи рішення свідомо відмовитись від неї);
- проактивний підхід (застосовується, коли профілактичні заходи мають здійснюватися систематично і послідовно, планомірно, щоденно; соціальні працівники та інші фахівці організують поступову роботу на місцях);
- партисипаторний підхід (передбачає ставлення до об'єктів впливу як до динамічної, активної особистості, яка здатна засвоювати знання, мислити, самостійно планувати свої подальші дії, знаходити найкращі для себе способи і форми поведінки, базуючись на власному і набутому соціальному досвіді);
- комплексний підхід (передбачає, що профілактичному впливу необхідно піддавати одночасно проблеми вживання і тютюну, і алкоголю, і наркотиків, і токсикологічних речовин і СНІДу.).

Зазначимо, що пропаганду здорового способу життя та профілактику наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, СНІДу серед молоді необхідно розглядати як цілеспрямовану, збалансовану діяльність усіх суб'єктів взаємодії, яка має на меті зниження рівня наркотизації, алкоголізації, тютюнопаління, кількості ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД серед молоді, задоволення потреб в отриманні інформаційно-просвітницьких, консультативних послуг, соціальної та адресної допомоги, за рахунок використання сучасних форм та методів.

Наступним елементом під час реалізації цього напрямку є додержання принципів роботи фахівців: комплексності, систематичності, адресності, об'єктивності, доступності, соціокультурної та етнокультурної адекватності

(В. Безпалько, А. Капська, К. Лисицький, В. Оржеховська). Останнім елементом, на нашу думку, виступає врахування соціальних, соціокультурних та сімейних факторів, що впливають на особистість.

Другий напрям соціальної роботи в закладах вищої освіти – організація вільного часу молоді. Розкриваючи базові ознаки вільного часу, ми можемо стверджувати, що перша і вагома ознака полягає в можливості мати у своєму розпорядженні вільний час. Зауважимо, що ця ознака містить у собі важливу характеристику як самоцінність проведення часу. Зазначимо також, що ця діяльність носить примусовий характер, обмежена часом або має чітко поставлені цілі суб'єктами взаємодії; друга ознака припускає, що «вільний час не має жорстокої правової, технологічної й соціальної регламентації» свобода вибору занять; третя – характеризується зміною видів діяльності у вільний час, взаємозамінністю занять, їх вільним чергуванням і послідовністю; і, нарешті, четверта ознака – безпосередня спрямованість вільного часу на саморозвиток особи.

При вибудовуванні вільного часу, необхідно враховувати його рівні:

- перший рівень – це пасивний відпочинок, який не має перспективних цілей, дозволяє звільнитися від навчальної перевтоми, побути у спокої, психологічно розслабитися;
- другий рівень – розважальне дозвілля;
- до третього рівня відноситься творче дозвілля;
- четвертий рівень – пізнавальне дозвілля, яке передбачає активну участь волонтерів, спілкування в хобі-групах, з однодумцями, формує світогляд розвиває духовний світ, соціальні зв'язки та творчі уподобання. На цьому рівні найпоширенішим методом є години спілкування. Зауважимо що, у процесі спілкування соціальні працівники надають перевагу діалогічно-дискусійним та тренінговим технологіям.

При виборі форм та методів організації дозвілля підлітків та молоді, на наш погляд, необхідно враховувати і проблеми, які виникають у процесі соціалізації, серед яких: проблеми, пов'язані з формуванням соціального

статусу і соціальної ролі (розвиток поведінки у сучасному суспільстві, розвиток і становлення цінностей і ціннісних орієнтацій, отримання професійної освіти, працевлаштування); проблеми особистісного характеру (здоров'я, кохання, створення сім'ї, стосунки з однолітками, забезпечення гідними умовами проживання та життєдіяльності та ін.)

Характеризуючи третій напрям соціальної роботи в закладах вищої освіти, професійну підготовку фахівців та волонтерів, слід зазначити, що рівень професіоналізму спеціалістів залежить від сформованості у них особистісних якостей, які, зокрема, дослідниця З. Бондаренко, пропонує розвивати за рахунок участі у тренінгах. Безумовно ми погоджуємось з цим і вважаємо, що саме участь у тренінгах дає змогу реалізувати потребу соціальних працівників у спілкуванні, груповій взаємодії, прямому й опосередкованому впливі на інших людей, а також тренінг спрямований на те, щоб дати можливість набути знання та навички, необхідні для адекватного виконання конкретного завдання чи певної роботи.

Останній напрямок соціальної роботи в закладах вищої освіти – це фандрайзинг. Однією з умов успішного впровадження будь-кого напрямку соціальної роботи є його ресурсне забезпечення. Звертаючись до етимології терміна «ресурс», знаходимо у тлумачному словнику: «... запаси чого-небудь, які можна використовувати у разі потреби». У зв'язку з цим стає зрозумілим, що ресурсне забезпечення – це джерело та передумова отримання високих показників результативності та ефективності обраних форм та методів.

В рамках нашого дослідження ми пропонуємо використовувати фандрайзингову технологію. Визначальною для нас є думка Н. Заверико, І. Ящук, які розглядають фандрайзинг як процес пошуку та залучення ресурсів [19; 72]. Також цікавою, для нашого дослідження є думка О. Возного, який вважає, що фандрайзинг, – це «діяльність неприбуткової організації, яка базується на її унікальній місії і стратегії, і використовує ефективні і продуктивні способи отримання ресурсів, необхідних для реалізації її програм і досягнення благополуччя суспільства в цілому» [9, с. 10].

До форм залучення ресурсів варто віднести:

- збір грошей через скриньки, установлені у спеціальних місцях під час благодійних заходів;
- збір грошей на вулиці під час проведення яскравих благодійних акцій, шляхом розміщення столу із скринькою та відповідних документів [9, с. 12];
- збір пожертв на благодійних вечірках, концертах, аукціонах, виставки-продажі;
- розсилка листів – один з найбільш гнучких і потужних інструментів залучення коштів.

Перейдемо до розгляду основних напрямів, що зумовлюють необхідність діяльності соціальних служб по роботі зі студентською молоддю в українських закладах вищої освіти.

Наступний важливий напрям соціальної роботи в закладах вищої освіти – це допомога студентам у складних життєвих ситуаціях. Коли випускник, абітурієнт стає студентом, він розпочинає новий етап свого життя, має самостійно приймати рішення, адаптуватися до нових умов, вимог. Найважче в цьому сенсі тим студентам, які проживають у гуртожитках. Відірвані від батьків, крім типових для навчального закладу проблем, вони зустрічаються з необхідністю організації власного побуту та іншими проблемами [16].

Студенти на першому курсі починають формувати свої відносини з одногрупниками і не можуть стовідсотково розраховувати на взаємопорозуміння, товариське ставлення в разі виникнення у них труднощів. Може трапитись, що студент залишиться наодинці зі своїми проблемами. Він опиняється таким чином поза спільною участю у діяльності, оволодінням спеціальністю, засвоєнням норм поведінки у колективах, соціального досвіду, сприйняттям культурних цінностей, міжособистісних відносин. Декого це спонукає до таких негативних наслідків, як вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, вступ до різних антигромадських організацій тощо.

Дуже необхідною є підтримка студента на перших етапах навчання. Тому саме для такої допомоги на базі вищих навчальних закладів створюються Студентські соціальні служби.

Служби приділяють увагу не навчальному процесу, а розглядають студента як особистість зі своїми сподіваннями, талантами, потребами. Робота студентських соціальних служб щодо подолання напруженості у студентських колективах проводиться за двома основними напрямками.

Перший – це індивідуальне психологічне консультування молодої людини, у якої вже виникли конкретні проблеми, допомога їй розібратися у становищі, що склалося, знайти вихід з кризової ситуації.

Другий напрям має більш профілактичний характер. Це проведення лекційно-тренінгових занять із залученням психолога чи інших спеціалістів з метою не допустити конфліктів, запобігти виникненню кризових ситуацій, навчити студентів правильно будувати відносини як між собою, так і з викладачами та іншими людьми [60, с. 286].

Соціальна робота у вищих навчальних закладах здійснюється за такими пріоритетними напрямками: соціальна профілактика та допомога, соціальна адаптація, соціальний захист та охорона здоров'я молоді, соціальна корекція, соціальна реабілітація (з властивими їм підсистемами), змістом, формами і методами організації соціально-педагогічної роботи.

Як зазначає В. Андрущенко, ефективність системи соціальної роботи з молоддю у вищих навчальних закладах забезпечується: гуманістичним, особистісноорієнтованим і культурологічним підходами, педагогічним стимулюванням самопомоги в процесах соціалізації та самовизначення, організаційно-педагогічною взаємодією підсистем соціальної роботи та управлінням діяльністю соціальних служб для молоді України [4].

Як зазначає О. А. Агарков, соціальна служба ВНЗ для молоді – це сукупність спеціально уповноважених державних, громадських різнопрофільних установ, організацій, а також ректорату, діяльність яких спрямована на відродження зруйнованих і створення нових соціально-

економічних, політичних, медико-екологічних, правових, психолого-педагогічних та інших умов, які мають забезпечувати на сучасному рівні розвиток і виживання молоді, її повну самореалізацію [1, с. 181].

В сучасних українських ВНЗ соціальні служби створені на базі студентської ради або за підтримки міських, районних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Метою діяльності таких центрів є допомога та підтримка соціально-незахищених категорій студентів університету, розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді, надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення. Такі соціальні служби співпрацюють із різними благодійними організаціями, об'єднаннями волонтерів; спортивними закладами; обласними та міськими радами; службами у справах дітей і т.д.

В якості прикладу слід привести Студентську соціальну службу Рівненського державного гуманітарного університету. До напрямів діяльності соціальної служби в цьому закладі вищої освіти слід виділити такі:

- профілактика негативних явищ у студентському середовищі (очне та заочне консультування студентів з психологом Рівненського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, лекції та тренінги для студентських груп, навчання волонтерів у відповідних державних та громадських структурах;
- проводяться безкоштовні індивідуальні консультації з питань пошуку шляхів вирішення конфліктних ситуацій;
- вираження негативних емоцій та тренінги різних тематичних напрямків: підвищення обізнаності молодих батьків щодо виховання дітей;
- основи якісного спілкування з одногрупниками та викладачами;
- адаптація студентів молодших курсів до навчального процесу, формування безпечної поведінки;
- адаптація та соціалізація студентів із особливими потребами (проведення опитувань, організація індивідуального консультування, розробка допоміжних інформаційних видань, активне залучення студентів-інвалідів до

суспільно-корисної діяльності, організація участі студентів у фестивалях творчості дітей-інвалідів як учасників і безпосередніх організаторів);

- благодійні акції по збору речей для Червоного Хреста;
- надаються юридичні консультації щодо прав та обов'язків студентів, інформація про шляхи отримання соціального захисту, гарантій та пільг [68].

Ще одним прикладом комплексного здійснення соціальної роботи в закладі вищої освіти є Студентська соціальна служба Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. До напрямів діяльності цього підрозділу слід віднести:

- надання індивідуальних та групових психологічних, соціально-економічних, юридичних послуг студентам;
- здійснення соціального супроводу студентів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, а також тих, які опинилися в складних життєвих обставинах;
- розробка, видання та розповсюдження інформаційно-рекламного матеріалу для студентської молоді;
- здійснення профілактичної роботи з питань негативних явищ у молодіжному середовищі;
- здійснення заходів щодо інформування студентської молоді про види послуг, що надаються Центром та проведення загальноміських заходів в м. Чернівцях [64].

Наприклад, на базі Студентської соціальної служби НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» для студентів проводяться безкоштовні індивідуальні консультації з питань пошуку шляхів вирішення конфліктних ситуацій, вираження негативних емоцій та тренінги різних тематичних напрямків: підвищення обізнаності молодих батьків щодо виховання дітей, основи якісного спілкування з одногрупниками та викладачами, адаптація студентів молодших курсів до навчального процесу, формування безпечної поведінки та ін. А також надаються юридичні консультації щодо прав та обов'язків

студентів нашого університету, інформація про шляхи отримання соціального захисту, гарантій та пільг [65].

Варто виділити також особливості соціальної роботи із викладачами у закладах вищої освіти

Загальна характеристика викладачів як соціальної групи може дати лише загальне уявлення про їхні проблеми соціального, психологічного, медичного, професійного плану. Особливість цих проблем полягає в тому, що вони відтворюються і посилюються на студентах. Від викладачів ВНЗ залежить ефективність і адекватність вищої освіти, успішність подальшої соціалізації молодих людей, які навчаються на різних рівнях. Без перебільшення можна сказати, що від стану викладачів, соціального статусу, професійної грамотності і компетентності, від педагогічного таланту багато в чому залежить майбутнє країни. Ця соціальна група потребує більш уважного вивчення в соціальній роботі.

Саме з цієї причини в соціальній роботі з цією групою учасників освітнього процесу слід приділити увагу. Технології соціальної роботи повинні врахувати особливий статус та професійні особливості даної групи. По-перше, ряд захворювань, які найчастіше зустрічаються в цій групі: це захворювання серцево-судинної системи та ішемічної хвороби серця, захворювання опорно-рухового апарату, гіпертонія і гіподинамія, різні захворювання соматичного походження, по-друге, це високі фізичні і психологічні навантаження, залежність від психологічної атмосфери в колективі, соціально-психологічні проблеми, по-третє, високий рівень пізнавального інтересу і творчий потенціал, які необхідно враховувати в підборі технологій соціальної роботи.

Звичайно, рішуча зміна соціального статусу викладачів може бути досягнута тільки в загальнонаціональному масштабі. Але деякі серйозні поліпшення можуть бути отримані і методами соціальної роботи. В ряду технологій особливе значення має така технологія, як соціальна реабілітація, яка покликана відновити психологічну рівновагу, стабільний звичний рівень

здоров'я, творчий потенціал. Реабілітація передбачає, що сам педагог адекватно оцінює свій стан і розуміє напрямки реабілітаційної роботи.

Інша технологія, що дає певний ефект в роботі з даною групою, – соціальна корекція. Вона потрібна тим, хто в професійній роботі підійшов до межі, яка відділяє адекватну професійну поведінку від аномії. Це може бути пов'язано з навантаженням, що перевищує фізичні і психічні можливості конкретної людини, з ситуаціями, коли особисті проблеми виявилися занадто складні, відбулися події, які вибивають людину з колії. У соціальній роботі саме з цією соціальною групою можливо використовувати таку технологію, як самоактуалізація, хороший результат дадуть такі технології, як соціальне консультування і посередництво.

Суб'єктом соціальної роботи з викладачами може виступати як соціальний працівник в університеті, так і спеціалізовані відділи службах соціального захисту населення, в яких могли б працювати спеціально навчені кадри.

Ще одним із напрямів соціальної роботи в закладах вищої освіти Європейського взірця виступає благодійність та волонтерство.

Спираючись на дослідження Г.Н. Штінової, можна стверджувати, що благодійність як соціальний феномен займає проміжне положення між професійною діяльністю з надання допомоги (з 1991 року ця діяльність асоціюється з інститутами соціальної роботи та соціальної педагогіки) і неформальними проявами допомоги і підтримки (альтруїстичні прояви окремих людей, добровольчі ініціативи якихось соціальних груп). [30, с. 15].

З огляду на цю обставину, поняття «благодійність» можна визначити як добровільну безкорисливу цілеспрямовану організовану діяльність юридичних і фізичних осіб по наданню матеріальної (фінансової, натуральної та ін.) допомоги або підтримки особам, групам, організаціям, а також дії, що приносять суспільну користь. Таким чином, смисловий зміст поняття благодійної діяльності виходить за звичні рамки грошових пожертвувань і

включає в себе широкий спектр допомоги, що надається на добровільних засадах.

Згідно Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» «благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» [46].

Можна без перебільшення сказати, що основна роль у розвитку благодійного руху належить молоді та студентству. Навчання у вищому навчальному закладі – це період найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних і моральних можливостей людини. Саме в ці роки відбувається формування фахівця, його світогляду, життєвих ідеалів, цінностей, переконань. Включення студентів у громадську роботу, добровольчу діяльність дозволяє більш ефективно вирішувати цю задачу.

До завдань соціальної роботи в закладах вищої освіти в рамках благодійної діяльності слід віднести: популяризацію волонтерства, як соціального явища на території України, залучення молоді до прояву добровольчої ініціативи у вирішенні соціальних проблем суспільства; формування та апробація механізмів залучення молодих людей в волонтерську діяльність; розвиток і підтримка молодіжних ініціатив, спрямованих, на організацію добровольчої (волонтерської) праці молоді; формування особистісних цінностей, соціальної відповідальності у молодих людей; створення ефективних моделей управління волонтерською діяльністю молоді; підвищення ефективності і якості ініційованих молодіжних добровольчих проєктів; розвиток всіх моделей молодіжного самоврядування та самоорганізації в студентських і наукових колективах закладів вищої освіти; підвищення ефективності виховної роботи серед студентів ВНЗ; створення оптимальних умов для спільної науково-дослідної діяльності студентів та викладачів ВНЗ; і т.д.

На думку І. Зверєвої, волонтерський рух – це «добročинна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства у цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером» [63, с. 38].

Так, Т. Лях визначає студентську волонтерську групу як невелику за чисельністю спільноту студентів, що діє на добročинних засадах, об'єднану певною діяльністю та утворену при державній чи неурядовій організації [33].

Аналіз напрямків діяльності різних волонтерських центрів вузів дозволяє виділити наступні її форми і напрямки:

- робота з соціально незахищеними групами населення (діти сироти, інваліди, люди похилого віку, бездомні та інші);
- просвітницька діяльність (пропаганда здорового і безпечного способу життя, профілактика наркоманії, СНІДу тощо);
- допомога населенню в надзвичайних ситуаціях;
- природоохоронна діяльність і екорух (пропаганда екологічних цінностей, прибирання різних об'єктів, підтримка і захист тварин, акції в сфері охорони навколишнього і природного середовища, допомога заповідникам, паркам і т.д.);
- обслуговування заходів (допомога в організації та проведенні масових і спортивних заходів; супровід делегацій; організація вихідних і святкових днів у громадських місцях і місцях масового відпочинку для жителів і гостей міста);
- освітня діяльність (проведення олімпійських та волонтерських занять в школах, пропаганда безпеки на дорогах, організація і проведення таборів для волонтерів).

Розвиток волонтерського руху дозволяє вищому навчальному закладу: створити сприятливий імідж вузу на регіональному рівні; виявити найбільш активних, талановитих і відповідальних студентів; сприяти соціально економічному розвитку країни і регіону за рахунок підвищення соціальної

активності молоді; розвивати зв'язки зі стратегічними партнерами, з регіональними та муніципальними владами, бізнес спільнотою та громадськими організаціями; налагодити співпрацю з регіональними та місцевими громадськими організаціями, які беруть участь у волонтерській діяльності.

У результаті аналізу діяльності студентських волонтерських організацій, ми з'ясували, що більшість ВНЗ України мають студентські об'єднання, спілки, організації, що займаються волонтерською діяльністю.

Наприклад, у Запорізькому національному університеті на факультетах соціальної педагогіки та психології та факультеті соціології та управління давно вже давно готують здобувачів до волонтерської діяльності, що є показником того, що викладачі цих факультетів вже давно опікуються цими проблемами. Підготовка до волонтерства здійснюється як на базі теоретичних знань, так і поза університетом. У навчальному курсі «Основи управління волонтерською діяльністю» студенти мають змогу набувати теоретичні знання, практичні навички волонтерської роботи [18].

Слід відмітити про досвід діяльності студентського волонтерського сектору Волинського державного університету імені Лесі Українки [13]. В даному закладі вищої освіти зареєстрована в 2001 році громадська організація молоді «Волонтерський клуб м. Луцька». Метою створення цієї організації є допомога соціально вразливим верствам населення, а конкретно дітям та представникам молоді. Виходячи із мети, завданнями волонтерства в цьому ВНЗ виступають пропаганда волонтерського руху серед молоді м. Луцьк та області; проведення акцій, спрямованих на благодійну діяльність; захист прав і свобод учнівської та студентської молоді, організація дозвілля молоді, сприяння саморозвитку дітей, підлітків та студентів, професійний розвиток соціальних працівників тощо.

Особливу увагу в даний час студенти-волонтери приділяють бійцям АТО. Саме з початку війни на Донбасі українські студенти зі всієї країни масово долучаються до благодійних акцій, навіть створюють власні волонтерські організації.

Отже, у висновку до підрозділу зазначимо, що кожен вищий навчальний заклад України займається соціальною роботою зі своїми студентами, оскільки волонтерство та благодійність можна спостерігати в кожному закладі. Серед головних напрямів соціальної роботи у закладах вищої освіти виділено пропаганду здорового способу життя та профілактику негативних явищ; організацію вільного часу молоді; професійну підготовку фахівців та волонтерів та фандрайзинг. В українських університетах ця діяльність здійснюється або спеціальними структурними підрозділами, зокрема, відділом виховної роботи, студентською радою і волонтерським сектором, або неформальними об'єднаннями студентів та викладачів. Зазначено, що крім студентства, соціальна робота має бути спрямована і на викладачів, особливо, на профілактику професійного вигорання і різних хвороб, пов'язаних із великим емоційним та фізичним навантаженням. Крім того, основними технологіями соціальної роботи із викладачами виступають соціальна реабілітація та соціальна корекція.

2.3. Розвиток спеціальності «Соціальна робота» в закладах вищої освіти

Професійна підготовка соціальних працівників в Україні бере свій початок наприкінці 90-х років ХХ ст. Одна з перших програм підготовки фахівців із соціальної роботи була започаткована в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА). У середині 1990-х р. цей навчальний заклад одержав технічну допомогу від Європейського Союзу в межах проекту Темпус-Тасіс «Впровадження вищої освіти в сфері соціальної роботи в Україні». Значний внесок у розвиток підготовки фахівців із соціальної роботи зробив доктор медичних наук, професор, керівник Школи соціальної роботи НаУКМА Володимир Іванович Полтавець (1941–1999), який тривалий час працював у Дніпропетровську, а з 1993 р. – у Києво-Могилянській академії.

У 1995 р. там відбувся перший набір студентів за програмою освітньо-професійного рівня магістра. Було набрано близько двадцяти чоловік, які вже мали вищу освіту в різних галузях (педагогіки медицини філософії технічних наук) та певний досвід роботи. Соціальна робота стала для них другою професією. Пізніше в НаУКМА відкрито підготовку бакалаврів та спеціалістів [21, с. 87].

На сьогоднішній день Школа соціальної роботи (ШСР) ім. професора Володимира Полтавця – перша в Україні професійна школа в сфері соціальної роботи, член Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, Європейської асоціації шкіл соціальної роботи, Східно-Європейської регіональної асоціації шкіл соціальної роботи. Навчальні програми бакалаврату і магістеріуму поєднують теоретичну та практичну фахову підготовку, побудовані на ідеї активного і партнерського навчання.

Багаторічними партнерами ШСР є українські та закордонні навчальні заклади й професійні організації, а саме: благодійна організація допомоги особам з інтелектуальною недостатністю “Джерела”, благодійна організація «Соціальна служба «Віфанія», Всеукраїнська мережа людей, які живуть із ВІЛ/СНІД, Міжнародний Альянс із ВІЛ/СНІДу в Україні, Ресурсний центр «Гурт», Український фонд соціальних інвестицій, Англія Раскін Університет (Кембридж, Велика Британія), Університет Шефїлд Халем (Шефїлд, Велика Британія), недержавна організація «Гамлет Траст» (Лондон, Велика Британія), Університет м. Любляна (Словенія), Литовський університет педагогічних наук (Вільнюс, Литва), Університет м.Таллін (Естонія), Університет м.Тбілісі (Грузія), Вища школа соціальної роботи та соціальної педагогіки ім. Аліси Саломон (Берлін, Німеччина). Школа тісно співпрацює з громадською організацією «Соціум-XXI». При ШСР працює інформаційно-тренінговий регіональний ресурсний центр із питань ВІЛ/СНІД та Всеукраїнський центр підтримки розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи».

Додатково ШСР пропонує курси підвищення кваліфікації «Практична соціальна робота», «Менеджмент, експертиза та супервізія інноваційних

програм і проектів у соціальній сфері», «Прикладна соціальна політика», «Викладання соціальної роботи та соціальної політики», «Проведення соціальних досліджень». На замовлення організацій викладачі ШСР проводять супервізію та консультування проектів. Школа провадить активну науково-методичну діяльність, бере участь у виданні наукових журналів («Social Policy and Social Work in Transition», «Соціальна політика і соціальна робота», наукового альманаху «Магістеріум. Соціальна робота і охорона здоров'я»). Студенти ШСР протягом останніх років посідали призові місця у Всеукраїнських олімпіадах із соціальної роботи, стажувалися у США, Німеччині, Нідерландах, Данії, Великій Британії, Італії, Угорщині та інших країнах. Випускники Школи працюють у багатьох провідних державних і недержавних організаціях соціальної сфери, ініціюють та реалізують інноваційні проекти в соціальній сфері.

Першим вищим навчальним закладом в Україні, який започаткував підготовку соціальних працівників на трьох рівнях (бакалавра, спеціаліста, магістра), став Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (ДНУ). Це відбулося також у 1995 р. Ініціатором підготовки фахівців за спеціальністю «Соціальна робота» стала кафедра соціології ДНУ, якою завідував доктор історичних наук, професор Віктор Георгійович Городяненко.

На початку 1996 р. за участю кафедри соціології була створена кафедра соціальної роботи, першим завідувачем якої став кандидат педагогічних наук, доцент Володимир Васильович Васильєв. Значну підтримку в становленні підготовки фахівців з соціальної роботи на Дніпропетровщині надали тодішній начальник обласного управління соціального захисту населення Анатолій Степанович Курсаков та заступник начальника цього управління Валентина Олексіївна Сливна. Активно долучався також зарубіжний досвід, зокрема, за допомогою участі університету в проекті Європейського Союзу «Формування в Україні системи соціальної допомоги нового типу» (1997–1999).

В Запорізькому національному університеті спеціальність «Соціальна робота» була створена в 1995 році на базі історичного факультету, а з 2001 року

– на базі новоствореного факультету соціології та управління. Протягом цього періоду, коли відбувся перший набір на спеціальність «соціальна робота», було започатковано відкриття двох спеціалізацій: «Управління персоналом» та «Управління соціальними процесами». З 2004 по 2006 роки у зв'язку із створенням освітніх стандартів, проводилась робота над формуванням концепції підготовки менеджерів соціальної сфери. Станом на 2007 рік в ЗНУ вже відбувався випуск бакалаврів, спеціалістів та магістрів соціальної роботи [29, с. 96-99].

Оскільки соціальна робота як професія та як спеціальність перебувала тільки в стадії становлення в українському суспільстві, підготовка фахівців у вищих навчальних закладах відбувалась за різними спеціальностями. Відтак, згідно Постанови Кабінету Міністрів України №507 від 24 травня 1997 року «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями», соціальних працівників випускали за напрямом 0402 «Соціологія». Через це і зміст навчання передбачав вагому соціологічну підготовку, а не формування кваліфікаційних фахівців із соціальної роботи [43].

Для перепідготовки державних службовців із вищою освітою за різними спеціальностями в 1997 р. була також розпочата підготовка магістрів державної служби за спеціалізацією «Соціальна робота», яку пізніше стали називати ширше «Соціальна сфера». За цією спеціалізацією практичні працівники на основі отриманої раніше вищої освіти здобували поглиблені фахові знання й удосконалювати вміння, необхідні для новітньої професійної діяльності в органах законодавчої, виконавчої влади, місцевого самоврядування та накопичували первісний досвід їх застосування у відповідній галузі знань [21, с. 88].

Через 10 років у закладах вищої освіти з'являється напрям підготовки «соціальна робота», що віднесено до розділу 1301 «Соціальне забезпечення» згідно Постанов Кабінету Міністрів України №1193 від 3 жовтня 2007 р. і №787 від 27 серпня 2010 р. З цього часу професійна підготовка майбутніх соціальних

працівників здійснюється вже більш спрямовано за змістом згідно заявленої галузі.

Однак і як галузь знань, і як окрема спеціальність, соціальна робота з'являється в 2015 році згідно Постанови Кабінету Міністрів України №266 від 29 квітня 2015 року. З цього часу спеціальність 231 «Соціальна робота» віднесена до галузі знань 23 «Соціальна робота». Так реформування переліку спеціальностей зумовило остаточне формування концепції підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти і дало змогу визначити відповідний перелік нормативних дисциплін і курсів варіативної частини освітніх програм адекватно до можливостей навчальних закладів та найбільш актуальних для сьогодення напрямів соціальної роботи [43, с. 99].

Нині в Україні підготовку фахівців за спеціальністю «Соціальна робота» здійснюють близько 50 вищих навчальних закладів. Сучасні суспільні запити щодо інноваційного розвитку країни, створення умов для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці і держави у кваліфікованих кадрах вимагають постійної модернізації системи вищої освіти, зокрема, урахування процесів європейської інтеграції та розвитку єдиного Європейського простору вищої освіти. Треба зауважити, що порівняно із системою підготовки в Україні, яка характеризується фундаментальністю й передбачає, перш за все, засвоєння теоретичних знань, за кордоном акцентують на організації практичної діяльності студентів. Підготовка фахівців із вищою освітою в найближчому майбутньому буде змінюватися згідно з європейськими, світовими тенденціями і здійснюватися за освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами. Успішне виконання тієї чи іншої програми буде підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти – молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії, доктора наук. Сучасним студентам належить взяти участь у вивченні світового й вітчизняного досвіду соціальної роботи, розвитку нових перспектив та формуванні власних знань, навичок у цьому напрямку [21, с. 89].

На сьогоднішній день, Міністерством освіти і науки України затверджено освітній стандарт підготовки бакалаврів та магістра спеціальності 231 «Соціальна робота».

Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 557 затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Відповідно до цього документа, цілями навчання майбутніх випускників є «підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та прикладні проблеми соціальної сфери або у процесі навчання, у тому числі управління соціальними процесами та процесами, що мають місце в індивідуальному розвитку особистості, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов, та зорієнтованих на подальшу фахову самоосвіту» [52].

Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 556 затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. В цьому документі зазначаються такі цілі навчання: «підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні задачі і проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає проведення дослідження та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог» [51].

Отже, як бачимо, спеціальність «Соціальна робота» є достатньо молодою, але такою, що активно розвивається. Її актуальність зростає із кількістю об'єктів, що потребують допомоги в сучасному суспільстві. Заклад вищої освіти Європейського взірця має активно пропагувати навчання на даній спеціальності та випускати найкращих фахівців. На сьогоднішній день цей процес має позитивний напрям, оскільки вже створено освітні стандарти підготовки фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота».

В результаті дослідження теоретичних аспектів соціальної роботи як фактора розвитку закладу вищої освіти Європейського взірця, було зроблено наступні висновки.

Зміст соціальної роботи в закладах вищої освіти розкривається через об'єкт, суб'єкт та напрями професійної діяльності. Відтак відмічено, що об'єктами соціальної роботи у ВНЗ виступають студенти, викладачі, адміністративний персонал та інші учасники освітнього процесу. Ті ж самі особи можуть виступати і суб'єктами соціальної роботи. Окрім цього, до суб'єктів також варто віднести і представників різних установ та організацій, благодійних фондів, психологів, лікарів та ін. Виділено чотири основні напрями соціальної роботи в закладах вищої освіти Європейського взірця: профілактика негативних явищ (наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління і т.д.); організація дозвілля молоді; професійна підготовка кадрів; ресурсне забезпечення. Крім того зазначено, що в більшій мірі соціальна робота у вищих навчальних закладах здійснюється через Студентські соціальні служби.

Сутність соціальної роботи в закладах вищої освіти проявляється в її завданнях та функціях. Охарактеризовані такі функції, як: організаційна, охоронна, посередницька, профілактична.

Наведено приклади українських закладів вищої освіти та їх діяльність в сфері благодійності та волонтерства: Рівненського державного гуманітарного університету, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», Волинського державного університету імені Лесі Українки, Запорізького національного університету.

Важливим завданням був ретроспективний аналіз соціальної роботи як спеціальності в закладах вищої освіти України. Зазначено, що підготовка фахівців з даної спеціальності розпочалась із 1995 року і поступово зазнавала змін. Відтак, спочатку фахівців готували за спеціальністю «соціологія». На початку ХХ І ст. реформування вищої освіти дозволило готувати бакалаврів, спеціалістів та магістрів за спеціальністю «соціальна робота». Сьогодні вже є затверджені освітні стандарти з підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 231 «Соціальна робота», що дозволяє зробити висновок, що соціальна робота не тільки як професійна діяльність може виступати фактором розвитку закладу вищої освіти Європейського взірця, а і як спеціальність,

оскільки якісна підготовка фахівців даної галузі дозволяє вишу випускати професіоналів, потрібних майже для всіх сфер життєдіяльності людини.

Для більш повного дослідження перейдемо до аналізу стану соціальної роботи як фактору розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОРА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЗІРЦЯ

3.1. Алгоритм моніторингу якості соціальної роботи у закладах вищої освіти України

З метою побудови алгоритму моніторингу якості соціальної роботи у закладі вищої освіти, необхідним є характеристика моніторингу соціальної роботи загалом.

На сучасному етапі розвитку соціальної роботи моніторинг її якості в системі освіти посідає вагомe місце в управлінні вищими навчальними закладами. Моніторинг у вищому навчальному закладі як інформаційно-аналітична система об'єднує спостереження, збір, аналіз, обробку інформації про стан об'єкта з метою оцінювання, прогнозування та поширення інформації для прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування системи соціальної роботи у ЗВО. Тобто, з розвитком вітчизняних вищих закладів моніторинг якості соціальної роботи стає дедалі більш актуальним і цікавим як для науковців, так і для практиків.

Різні аспекти моніторингу знайшли відображення в чисельних працях учених (О. О. Байназарова, А. С. Белкін, П. В. Голубков, Г. В. Єльнікова, В. І. Звонніков, Т. А. Лукіна, О. І. Ляшенко, А. Н. Майоров, Т. Несвілл Послтвейт, Т. М. Олендр, А. А. Орлов, В. Г. Попов, Т. А. Стефановська, А. Тайджиман, М. Б. Челишкова та ін.). Вітчизняна теоретична база включає виклад і аналіз як загальних понять і механізмів моніторингу, так и особливостей його розвитку в Україні. Але у науковців немає єдиної точки зору відносно етапів та процедур моніторингу якості соціальної роботи у закладах вищої освіти.

Моніторинг і оцінювання у сфері соціальної роботи можуть зосереджуватися на різних об'єктах: потребах людей, які потрапили у складну

життєву ситуацію; завантаженості соціальних працівників; кваліфікації фахівців тощо. Проте найбільш актуальним об'єктом моніторингу є соціальні послуги, які надаються державними, комерційними та неурядовими організаціями, а у випадку нашого дослідження – університетом Європейського взірця.

Закон України «Про соціальні послуги» містить поняття державного стандарту соціальної послуги – «визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості». Відповідно до цієї норми Міністерство соціальної політики затвердило 73 стандарти соціальних послуг, які мають створювати можливості для об'єктивного моніторингу і оцінювання. Проте ці можливості є обмеженими з наступних причин:

- діючі стандарти соціальних послуг містять велику кількість невизначених понять, що створює можливості для довільних дій з боку посадових осіб;
- у стандартах відсутні важливі кількісні параметри надання послуги, наприклад максимальний час очікування у черзі;
- відсутні регламенти надання соціальних послуг (тобто процедури/алгоритми).

Основними методами моніторингу соціальних послуг є включене спостереження (фахівець, що проводить моніторинг, сам отримує і описує послугу) і невключене спостереження (фахівець спостерігає за наданням послуги), опитування набувачів послуг, таємний набувач послуг тощо. За наявності простої й зрозумілої форми для опису послуги та попереднього інструктажу щодо заповнення цієї форми моніторинг соціальних послуг можуть здійснювати набувачі цих послуг без обмеження у кількості.

Розглянемо детальніше етапи моніторингу якості соціальної роботи у закладах вищої освіти. Першим з них є покладання та планування моніторингового процесу, що передбачає наступні процедури:

1. Визначення мети й завдань моніторингу якості соціальної роботи. Метою моніторингу якості соціальної роботи вищого навчального закладу є оцінювання, прогнозування та поширення інформації щодо об'єктів моніторингу якості соціальної роботи.

Для досягнення цієї мети необхідним є вирішення наступних завдань: обґрунтування необхідності використання моніторингу для забезпечення якості соціальної роботи у вищому навчальному закладі; визначення переліку складників і об'єктів моніторингу; формування системи показників моніторингу якості соціальної роботи, здійснення їхньої апробації.

2. Визначення об'єктів моніторингу соціальної роботи. До них належать всі учасники навчального процесу (студенти, викладачі, адміністрація закладу), або окремі категорії учасників (наприклад, особи з особливими освітніми потребами), або певні структурні підрозділи закладу вищої освіти (студентська соціальна служба, психологічна служба, центр дозвілля, виховний відділ тощо). До об'єктів моніторингу також можна віднести певну соціальну послугу, яка надається вищим навчальним закладом.

3. Планування, узгодження та координація моніторингу якості соціальної роботи. При проведенні моніторингу фахівцю необхідно узгодити свою діяльність із різними відділами університету, які займаються різними напрямками соціальної роботи з усіма учасниками освітнього процесу.

Другим етапом моніторингу якості соціальної роботи є розробка інструментарію, який включає наступні процедури.

Перша процедура – визначення критеріїв та показників оцінювання для моніторингу якості соціальної роботи залежно від об'єктів. Ми встановили, що важливими функціональними елементами моніторингу є збір, аналіз та обробка, які передбачають формування оптимальної кількості показників, за допомогою яких можна отримати інформацію про якість соціальної роботи. Ефективність управлінських рішень залежить від обґрунтованості показників для оцінки діяльності вищого навчального закладу [41, с. 160]. Аналітичні показники, об'єднані в систему, повинні відповідати певним вимогам. Узагальнення

літературних джерел [6; 41] показало, що серед науковців та спеціалістів-практиків немає єдиного підходу як до вимог, що ставляться до показників, так і до їхнього складу. Слід відмітити, що побудова системи моніторингу якості соціальної роботи взагалі є недостатньо дослідженим питанням, тому склад показників потребує детального обґрунтування. Ю. П. Аниськин, А. М. Павлова [6, с. 233] вважають, що показники мають відповідати цілям і завданням установи та бути зручними в практичному використанні. Автори поділяють вимоги до показників на загальні та специфічні. До загальних вимог належать: відповідність конкретним цілям і завданням; вичерпна характеристика та відображення результатів і об'єктивних економічних процесів; відповідність методам обліку і звітності; комплексна кількісна і якісна оцінка діяльності; відповідність методам планування. До показників специфічних умов належать [6, с. 233; 41, с. 106-161]: обмежена кількість показників, які є найбільш важливими й інтерпретованими; багатофункціональність, тобто охоплення усіх видів діяльності; динамізм і перспективність – дослідження показників у динаміці з метою надання перспектив розвитку; характер оперативного попередження; порівнянний характер.

Система показників дозволяє виконувати оцінку результатів, бути основою для порівняння, прогнозування, моделювання, підготовки пропозицій із прийняття управлінських рішень [34]. До неї ставляться вимоги відображення стану і результатів діяльності, актуальності, компактності, динамічності, інформативності. У рамках моніторингу система показників повинна: охоплювати всі цілі установи, найважливіші фактори їхнього досягнення; забезпечувати оперативне попередження проблем із метою їхньої локалізації; бути придатною для моделі комплексного планування, тобто охоплювати всі основні сфери його діяльності; мати «відкриту архітектуру», тобто, за виникнення потреби, допускати включення нових показників та їхніх груп [36].

З урахуванням зазначених вище підходів та специфіки моніторингу якості соціальної роботи визначимо критерії відбору показників. До них відносимо наступне.

1. Цільова спрямованість показників. Система показників, орієнтована на цілі управління та стратегічний розвиток закладу вищої освіти. Адже моніторинг – це система, орієнтована на перспективний розвиток закладу вищої освіти.

2. Показники відображають ключові аспекти функціонування закладу вищої освіти.

3. Мають бути обрані тільки ті показники, які є найбільш важливими та інтерпретованими, щоб не перевантажувати занадто великою їх кількістю процес аналізу.

4. Показники не повинні суперечити один одному та мати тісний лінійний зв'язок, що може призвести до неадекватної оцінки.

5. Простота в розрахунку та зборі первинної звітної інформації.

6. Показники повинні забезпечувати можливості оперативного попередження виникнення проблем з метою їхньої локалізації.

Другою процедурою розробки інструментарію є розробка тестів, анкет, що використовуються для моніторингу якості соціальної роботи, та їхня апробація.

Третім складником процедури розробки інструментарію моніторингу якості соціальної роботи є вибір статистичних і математичних методів обробки й обрахунку одержаних результатів моніторингу якості соціальної роботи. Такими методами є: кореляційно-регресійний аналіз, експертний метод – для розрахунку узагальнюючих показників моніторингу якості соціальної роботи та графічний – для наочного зображення статистичного матеріалу.

Третій етап моніторингу пов'язаний безпосередньо з проведенням моніторингу якості соціальної роботи вищого навчального закладу. На цьому етапі виконується анкетування, тестування та систематизація інформації про стан і розвиток соціальної роботи у закладі вищої освіти.

На останньому, четвертому етапі виконується аналіз та інтерпретація результатів дослідження: узагальнення статистичної інформації, підготовка рекомендацій щодо корекційної роботи та усунення негативних факторів і прогнозування стану й розвитку соціальної роботи у закладі вищої освіти Європейського взірця.

Таким чином, моніторинг є важливим інструментом вивчення стану соціальної роботи в університеті та побачити реальну картину її здійснення. Для регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця моніторинг має бути впроваджений кожного року.

Перейдемо до результатів дослідження стану соціальної роботи на прикладі Запорізького національного університету.

3.2. Результати дослідження стану соціальної роботи в Запорізькому національному університеті

Дослідження стану соціальної роботи як фактору розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця було проведено на базі провідного регіонального ВНЗ Запорізького національного університету (далі –ЗНУ). Серед підрозділів університету, які займаються соціальною роботою слід виділити відділ виховної роботи, Первинну профспілкову організацію, а також Студентську Раду вишу.

Варто відмітити, що серед напрямів соціальної роботи в ЗНУ слід виділити наступні:

- проведення соціальних акцій та заходів (День миру; заходи, спрямовані на профілактику негативних явищ; День донора і т.д.);
- волонтерство (на факультетах функціонує волонтерський сектор студентської ради, де студенти збирають кошти або речі для дитячих будинків, або для допомоги хворим особам і тим, хто опинився у складних ситуаціях);
- організація дозвілля (спортивні секції для студентів та викладачів; надання можливості членам Профспілки відпочивати на базах та в санаторіях-

профілакторіях; екскурсії та візити до театру, кіно, цирку; розважальні заходи; музичні перерви);

- адаптація студентів-першокурсників;

- сприяння в отриманні соціальних стипендій та інших матеріальних виплат;

В ЗНУ функціонує Запорізький обласний благодійний фонд допомоги викладачам та студентам «Юніверс». Його мета – сприяння розвитку науки і освіти, реалізація науково-освітніх програм, надання всебічної допомоги викладачам, вченим та їхнім сім'ям, а також студентам і талановитій творчій молоді. Фонд надає благодійну матеріальну допомогу науковцям на різні наукові проекти. Також бере на себе витрати з навчання, перепідготовки та працевлаштування набувачів благодійної допомоги, здійснює моральне та матеріальне заохочення науково-педагогічних, педагогічних працівників, молоді за видатні досягнення у роботі та навчанні, надання благодійної допомоги громадянам.

На першому етапі планування моніторингового процесу були визначені мета і завдання дослідження. Відтак метою моніторингу є оцінити стан соціальної роботи в Запорізькому національному університеті зі студентами різних курсів. До завдань дослідження віднесемо такі: визначити інформованість студентів щодо роботи відділу виховної роботи, Студентської Ради та Профспілки ЗНУ; дати характеристику соціальним послугам, які надаються вищезазначеними відділами; з'ясувати, чи звертались студенти до цих відділів з метою отримання соціальних послуг; визначити, чи проводиться даними відділами психодіагностична робота, консультаційна робота, корекційно-відновлювальна робота та робота з організації дозвілля; охарактеризувати ставлення до клієнтів та компетентність фахівців вищезазначених відділів.

Об'єктом моніторингу виступають студенти денного відділення 4 курсу факультету соціології та управління, оскільки цей курс є випускним і студенти

мали змогу протягом чотирьох років спостерігати за рівнем соціальної роботи в ЗНУ, на відміну від здобувачів заочного відділення.

Другим етапом є визначення критеріїв ефективності соціальної роботи в ЗНУ. Сутність ефективності соціальної роботи у закладі вищої освіти виражається у здатності цілісної системи або її окремих елементів позитивно реагувати і відповідати на запити, потреби всіх учасників освітнього процесу, а, насамперед, соціально вразливих представників. Тому поняття ефективності соціальної роботи у ВНЗ можна сформулювати наступним чином: це максимально можливе в даних умовах досягнення цілей щодо задоволення соціальних потреб студентства, викладачів при оптимальних витратах.

Отже, в дослідженні стану соціальної роботи в ЗНУ прийняло участь 45 студентів денної форми навчання факультету соціології та управління спеціальностей «Соціальна робота», «Соціологія», «Політологія», «Філософія». Оцінка стану соціальної роботи проводилась за допомогою методу опитування у вигляді анкетування. Анкета була складена спеціально для дослідження (див. Додаток А).

Аналізуючи інформованість студентів щодо існування таких підрозділів університету, як відділ виховної роботи, Студентська рада, Профспілка, всі опитувані відповіли, що знають про діяльність даних підрозділів. Подальші питання стосувалися видів соціальних послуг, які надаються тим чи іншим відділом. На рис. 3.1. відображені результати інформованості опитуваних про соціальні послуги відділу виховної роботи (див. рис. 3.1.). Аналізуючи результати опитування з цього питання, з'ясовано, студенти в більшій мірі знають про соціально-побутові послуги, соціально-педагогічні та інформаційні.

Подібне питання було поставлено і стосовно соціальних послуг, які надаються Студентською Радою ЗНУ. Аналіз результатів дає змогу стверджувати, що респонденти знають про таку діяльність даного підрозділу, як організація дозвілля (соціально-педагогічні послуги), а також Студентська рада дуже активно здійснює інформаційні послуги, тобто надає інформацію, необхідну для вирішення складної життєвої ситуації; розповсюджує

просвітницькі та культурно-освітні знання (просвітницькі послуги); поширює рекламно-пропагандистські послуги (див. рис. 3.2).

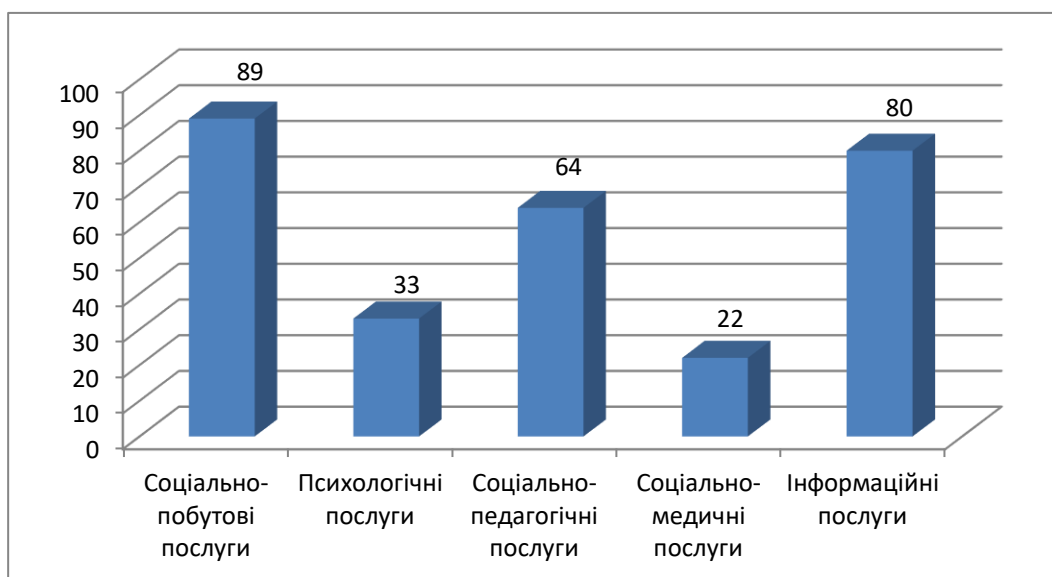

Рис. 3.1. Інформованість студентів щодо видів послуг, які надаються Відділом виховної роботи ЗНУ (%)

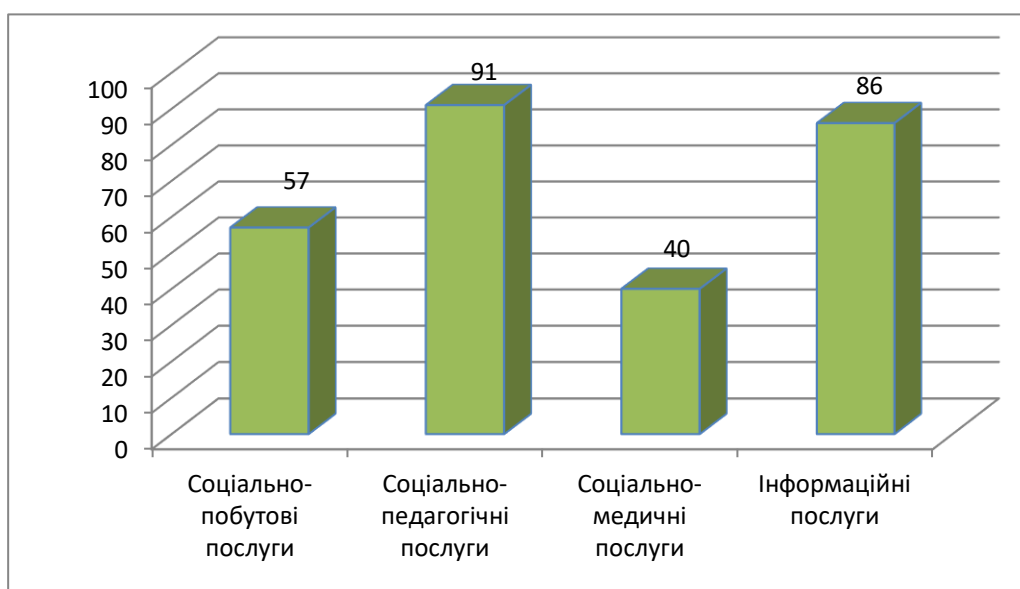

Рис. 3.2. Інформованість студентів щодо видів послуг, які надаються Студентською Радою ЗНУ (%)

Про діяльність Профспілки ЗНУ, а також про соціальні послуги, які вона надає студентам, опитувані знають не багато. Відтак, 71% опитуваних інформовані про те, що мають змогу відпочивати на базах відпочинку ЗНУ завдяки Профспілці зі знижкою. Про те, що всі члени Профспілки мають змогу

отримувати матеріальні виплати у складних життєвих ситуаціях та ін., знає 60% опитаних (див. рис. 3.3.).

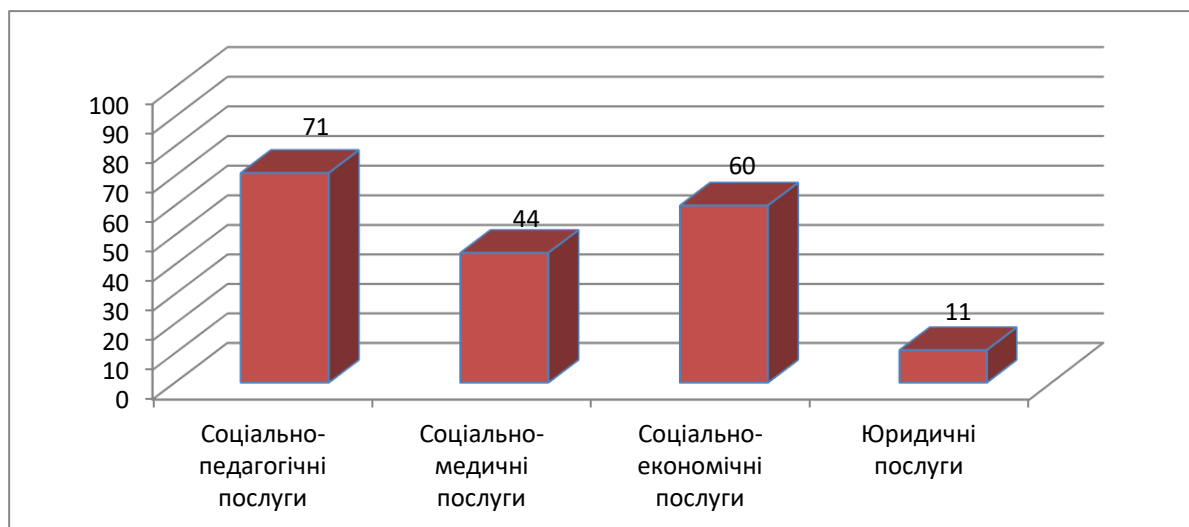

Рис. 3.3. Інформованість студентів щодо видів послуг, які надаються Профспілкою ЗНУ (%)

Аналізуючи дані, отримані на питання, «Чи звертались Ви до Відділу виховної роботи / Студентської ради / Профспілки хоча б за однією із зазначених в попередньому питанні послуг?», маємо змогу стверджувати, що більша частина студентів хоча б раз зверталась до цих відділі за допомогою протягом всього періоду навчання. Про це свідчить більше 70% відповідей (див. рис. 3.4.).

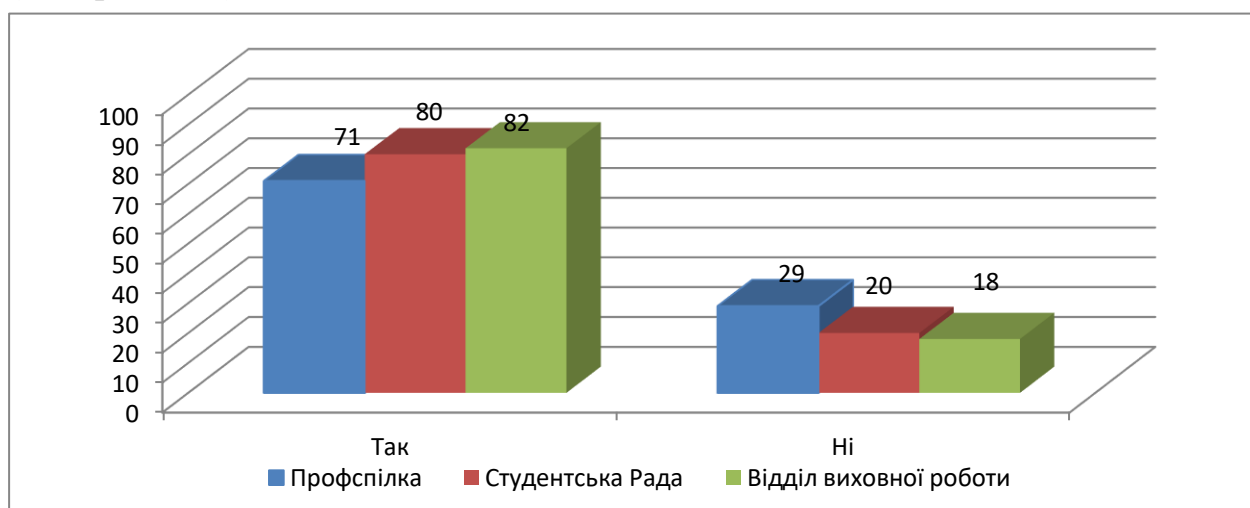

Рис. 3.4. «Чи звертались Ви до Відділу виховної роботи / Студентської ради / Профспілки хоча б за однією із зазначених в попередньому питанні послуг?» (%)

Далі ми з'ясовували, чи є інформація про вказані підрозділи доступною та вичерпною для опитуваних. Більшість студентів відповіли, що інформація є доступною (62%), але з вичерпністю інформації згодні лише 42% опитаних. Це означає, що даним відділам слід звернути увагу на те, щоб розмістити більше інформації про свою діяльність на стендах університету, сайті та в соціальних мережах.

Подальші питання анкети стосувались фахівців відділу виховної роботи, Студентської ради та Профспілки. На питання: «Як ви оцінюєте доброзичливість, чемність та уважність працівників підрозділів, зазначених нижче?», відповіді розподілились наступним чином: відділу виховної роботи студенти надають середню оцінку (62%); Студентській Раді високу оцінку поставили 93% опитаних; Профспілці надають середню оцінку 42% та низьку – 38% опитаних.

Також питання анкети стосувались компетентності працівників вищезазначених відділів. Відтак, більшість студентів за весь період навчання не зіткнулись з некомпетентністю в Студентській Раді (100%); відділу виховної роботи (84%); Профспілки (78%). Ці дані дають нам можливість стверджувати, що фахівці в зазначених підрозділах знають свої обов'язки та чемно поведуться із клієнтами, яким надають допомогу.

Проте, все ж таки, є невеликий відсоток осіб, що звертались зі скаргою на надання соціальних послуг зазначеними відділами. 11% студентів звертались зі скаргами одноразово.

Щодо змін в житті опитуваних студентів, які відбулись або не відбулися після звернення із проблемою до вказаних нами відділів, більшість вказали, що їх проблема була частково вирішена (44%). Повністю вирішена проблема була тільки у 16% опитаних. Не вирішили проблему лише у 7%, а всі інші не звертались за наданням допомоги.

Останні питання анкети стосувались того, чи проводилась зі студентами протягом 4 років навчання діагностична, консультативна та корекційно-відновлювальна робота (див. Додаток Б).

Аналіз результатів дослідження дає нам змогу стверджувати, що зі студентами ці напрями проводяться частково, хоча багато із наведених занять та методик наведені в плані роботи психолога, як фахівця відділу виховної роботи, як обов'язкові до виконання. Зі студентами проводяться профілактичні анкетування, пов'язані із обізнаністю про ВІЛ/СНІД, а також протиправну поведінку. Крім того, проводиться діагностика профорієнтації та комунікативної компетенції.

В рамках консультативного напрямку роботи студенти отримують консультацію щодо профілактики негативних звичок, а також їм допомагають адаптуватись на першому курсі. Індивідуальні консультації були проведені з 33% опитуваних, але це не є обов'язковим.

Консультативно-відновлювальна робота проводиться на низькому рівні, оскільки серед запропоновано переліку заходів, які мають бути здійснені зі здобувачами вищої освіти, респонденти відмітили лише проведення тренінгів із подолання страхів, протидії боулінгу, а також формування особистості в процесі стосунків з однолітками.

Таким чином, у висновку зазначимо, що соціальна робота в Запорізькому національному університеті здійснюється на середньому рівні. Аналіз роботи підрозділів ЗНУ дав нам змогу констатувати, що в ЗНУ немає спеціально створеної соціальної служби, яка б займалась безпосередньо соціальною роботою з усіма учасниками освітнього процесу. Проте, було з'ясовано, що близькими до здійснення соціальної роботи в даному закладі є Відділ виховної роботи, Студентська Рада, та Профспілка ЗНУ.

За результатами опитування здобувачів 4 курсу факультету соціології та управління було з'ясовано, що студенти проінформовані про діяльність цих відділів, проте необхідно надати більше інформації про свою діяльність, адже інформація є доступною, проте не вичерпною. Крім того, про високий рівень здійснення соціальної роботи в ЗНУ свідчить те, що більшість з опитуваних, хто звертався за допомогою та соціальними послугами до цих підрозділів, залишились задоволеними, та їх проблеми були частково вирішені. Про високу

ступінь професіоналізму свідчить і ті результати, які надали опитувані щодо чемного відношення до них та компетентності фахівців.

Однак, в університеті спостерігається низький рівень проведення тренінгових, групових та індивідуальних занять, що є підставою для визначення шляхів підвищення ефективності соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

3.3. Шляхи підвищення ефективності соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця

Для підвищення ефективності соціальної роботи в закладі вищої освіти Європейського взірця необхідним є створення окремого структурного підрозділу «Відділ соціальної роботи», який може функціонувати в рамках відділу виховної роботи.

Основною метою діяльності цього відділу має бути забезпечення оптимальних соціальних умов діяльності закладу за допомогою створення системи соціальних відносин, заснованих на регулюванні та оптимізації об'єктивно існуючих інтересів різних соціальних груп при зростаючій ефективності та результативності роботи ВНЗ.

Завдання цього відділу мають полягати в наступному:

- перспективне і поточне планування соціальної роботи та її реалізація на структурних підрозділах університету;
- соціальний захист студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету, організація забезпечення та контролю отримання соціальних пільг студентами, викладачами та співробітниками університету;
- вивчення основних соціальних потреб і проблем студентів, аспірантів, викладачів та співробітників університету;
- пошук нових форм надання соціальної допомоги студентам, аспірантам, викладачам і співробітникам університету;

– реалізація законодавчих, нормативно-правових та інших актів, що стосуються здобувачів, а також участь в організації стипендіального забезпечення учнів;

– підвищення якості та ефективності здійснення соціальної підтримки і соціального захисту студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету;

– інформування про надання соціальних послуг студентам, аспірантам, викладачам і співробітникам університету, в тому числі про можливість отримання соціальних пільг, матеріальної допомоги.

– міжвідомча взаємодія з надання соціальних послуг і підтримки студентів;

– організація санаторно-курортного лікування та відпочинку студентів, аспірантів, викладачів, співробітників університету та членів їх сімей;

– організація і ведення роботи з виконання соціальних програм;

– участь у формуванні та підтримці іміджу університету.

До функцій фахівців Відділу соціальної роботи варто віднести наступні:

– координація соціальної роботи на факультетах і в інших підрозділах університету;

– проведення соціологічних досліджень з метою розробки та впровадження заходів, спрямованих на створення в університеті найбільш сприятливих соціально-психологічних умов для студентів, аспірантів, викладачів і співробітників;

– розробка документації по організації соціальної роботи в університеті;

– підготовка та випуск інформаційних матеріалів з соціальних питань (буклети, статті та ін.);

– створення і ведення сторінки відділу соціальної роботи на офіційному сайті;

– збір і систематизація законодавчих і правових актів в сфері освіти та соціального захисту;

- розробка і реалізація програм, спрямованих на соціальний захист і соціальну підтримку студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету;
- вивчення, узагальнення та поширення ефективних форм і методів, спрямованих на соціальний захист студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету, передового досвіду соціальної роботи;
- виявлення та облік пільгових категорій студентів, а також осіб, які потребують оздоровлення та лікування, соціальної підтримки;
- створення та організація програми адресної допомоги малозабезпеченим студентам і співробітникам;
- організація і проведення консультацій з питань соціального захисту студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету;
- участь в організації та забезпеченні якісної медичної допомоги студентам, аспірантам, викладачам і співробітникам університету;
- контроль за правильним нарахуванням і своєчасною виплатою допомоги по соціальному страхуванню;
- участь в роботі з розподілу і призначенням соціальної стипендії малозабезпеченим студентам.

Таким чином, відділ соціальної роботи в закладах вищої освіти може працювати за такими напрямками: перспективне і поточне планування діяльності університету в соціальній сфері; організація соціального захисту і підтримки студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету; організація матеріальної та соціально-психологічної допомоги студентам, аспірантам, викладачам і співробітникам університету; організація і проведення відповідно до цілей і завдань Відділу соціально-діагностичної, консультаційної, просвітницької та посередницької роботи; організація проведення загальноуніверситетських заходів соціального спрямування; ведення документації по організації соціальної роботи в університеті; інформаційне забезпечення студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету про соціальну роботу університету.

Таким чином, аналітичний огляд наукових праць з організації соціальної допомоги та управління процесом соціалізації студентів вищої школи свідчить про недостатню вивченість відповідних важелів, механізмів. Незважаючи на існування значної кількості структур (виховні підрозділи ВНЗ, студентське самоврядування, студентські профспілки тощо), спрямованих на вирішення соціальних студентських проблем, залишаються недослідженими питання забезпечення системності, доступності й оперативності такої допомоги, що значно знижує ефективність соціалізації студентів.

Таким чином, у висновку до третього розділу зазначимо наступне:

Алгоритм моніторингу якості соціальної роботи в регіональному закладі вищої освіти передбачає визначення мети й завдань моніторингу якості соціальної роботи; характеристики об'єктів моніторингу соціальної роботи; планування, узгодження та координація моніторингу якості соціальної роботи; розробку інструментарію, проведення самого моніторингу та аналіз результатів.

Результати проведеного моніторингу стану соціальної роботи в Запорізькому національному університеті показали, що соціальна робота має місце в цьому навчальному закладі. Проте вона здійснюється такими структурними підрозділами, як відділ виховної роботи, студентська рада та профспілка ЗНУ. Крім того, варто відмітити, що соціальною роботою займаються і самі студенти, організовуючи благодійні заходи та займаючись волонтерською діяльністю. Варто зазначити, що всі опитувані, студенти 4 курсу факультету соціології та управління, залишились задоволеними тими послугами, які були надані вищезгаданими відділами. Їх проблеми були частково вирішені, а персонал цих підрозділів мав чемне і доброзичливе ставлення. Однак, студенти зазначили, що багато заходів, які були заплановані цими відділами, не були проведені протягом чотирьох років. Це може свідчити про високий рівень навантаження на фахівців відділів іншою роботою, не пов'язаною із наданням соціальним послуг.

У зв'язку з цим, запропоновано створити окремий відділ соціальної роботи, який би координував соціальну роботу на факультетах; займався би

вивченням основних потреб всіх учасників освітнього процесу; займався би питаннями соціального захисту студентів, аспірантів, викладачів і співробітників університету; допомагав іншим відділам координувати свою роботу у відповідності із потребами осіб з особливими освітніми потребами, тощо. Цей структурний підрозділ – важливий елемент регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця.

ВИСНОВКИ

Соціальна робота є важливою складовою серед всіх напрямів діяльності регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця. Аналізуючи роботи зарубіжних та вітчизняних вчених з питань соціальної роботи в сфері освіти, та вищої освіти зокрема, було з'ясовано, що стан наукової розробки цієї проблеми є задовільний. Сьогодні активно розглядається здійснення соціальної роботи в загальноосвітніх закладах, особливо у зв'язку із впровадженням інклюзивної освіти. Однак, про функціонування соціальних працівників в закладах вищої освіти досліджень не вистачає.

В роботі аналізуються дослідження щодо соціальної роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, а також особливості реформування української вищої освіти в останні роки.

Характеризуючи головні поняття дослідження соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця, було зроблено висновок, що соціальна робота, як професійна діяльність, спрямована на надання допомоги всім, хто цього потребує має бути рушійною силою розвитку будь-якого навчального закладу Європи. Оскільки в європейських закладах освіти соціальні служби є обов'язковим підрозділом у ВНЗ. Крім того, соціальна робота здатна враховувати всі потреби учасників освітнього процесу, та допомагати їм їх задовольняти. Відсутність соціальної роботи в закладі вищої освіти призводить до дискримінації малозабезпечених осіб, дітей-сиріт, осіб з особливими освітніми потребами. Також соціальна робота здатна допомогти адміністрації навчального закладу та викладачам скласти навчальну програму з урахуванням потреб кожної групи осіб, які потребують допомогу.

Об'єктом соціальної роботи в закладах вищої освіти виступають всі учасники освітнього процесу: студенти, викладачі, співробітники. Суб'єктом надання допомоги також можуть бути всі вищезазначені групи осіб. Окрім цього, суб'єктами соціальної роботи можуть виступати інші установи та організації: Центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, Червоний Хрест,

спеціалісти Центру зайнятості, представники засобів масової інформації, члени громадських організацій, спонсори та ін.

Метою соціальної роботи у вищих навчальних закладах є сприяння усуненню і подоланню специфічних труднощів у процесі соціалізації студентів із соціально неблагополучних сімей і верств суспільства; розвиток процесу соціалізації; сприяння розвитку особистих та соціальних освітніх процесів на стадії навчання і вибору професії і т.д.

В дослідженні охарактеризовані напрями соціальної роботи в закладах вищої освіти, серед яких було виділено та проаналізовано: профілактичний напрям (пропаганда здорового способу життя та профілактика наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, СНІДу серед молоді); організація дозвілля (організація вільного часу та дозвілля всіх учасників освітнього процесу); професійна підготовку соціальних працівників та волонтерів; фандрайзинг (ресурсне забезпечення соціальної роботи). Крім того, розкрита діяльність студентських соціальних служб та студентських рад, які функціонують в українських вишах та здійснюють соціальну роботу, а також волонтерство і благодійність як напрями соціальної роботи.

Важливим питанням було розкриття в роботі питання розвитку спеціальності «Соціальна робота» в системі української вищої освіти. З'ясовано, що соціальних працівників готують з 1995 року, проте дана спеціальність довгий час перебувала в рамках інших спеціальностей, наприклад «Соціологія». У зв'язку з цим, в 90-х роках ХХ ст. – на початку ХХ ст., компоненти навчання за цією спеціальністю були близькими до науки соціології, що не дозволяло готувати професійних кадрів високої якості.

Як самостійна галузь знань Соціальна робота з'являється лише в 2016 році під назвою 231 «Соціальна робота», що є великим поштовхом до підготовки високоякісних фахівців в регіональних закладах освіти Європейського взірця.

Для того, щоб підтвердити або спростувати гіпотезу дослідження, необхідним було проведення моніторингу соціальної роботи в одному із

регіональних закладів вищої освіти. Аналіз діяльності структурних підрозділів даного навчального закладу дозволив зробити висновок, що за функціональними обов'язками близькими до здійснення соціальної роботи є відділ виховної роботи, студентська рада, а також профспілка ЗНУ.

У зв'язку з цим, була розроблена анкета, яка призначалась студентам 4 курсу денного відділення факультету соціології та управління Запорізького національного університету. Метою практичного дослідження було оцінка студентами стану соціальної роботи в університеті протягом 4 років їх навчання.

Результати анкетування дали змогу констатувати, що вищезазначені відділи здійснюють свою діяльність на достатньо високому рівні. Інформація про них є доступною, проте не вичерпною, і респонденти зазначили, що хотіли б отримати більше інформації про надання їм соціальних послуг. Опитувані відмітили доброзичливе ставлення фахівців цих підрозділів під час звернення, а також їх компетентність. Однак, багато методів та форм соціальної роботи, необхідних для з'ясування потреб студентів, не були виконані. Це може свідчити про високий рівень навантаження на ці відділи іншими обов'язками, не пов'язаними із соціальною роботою.

Через це, в дослідження було запропоновані шляхи підвищення ефективності соціальної роботи як фактора розвитку регіонального закладу вищої освіти Європейського взірця. Головним аспектом оптимізації соціальної роботи у ВНЗ є створення спеціальних відділів соціальної роботи, які б займались безпосередньо вивченням потреб всіх учасників освітнього процесу, та допомагати їм у вирішенні складних ситуацій.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження, яка полягала в тому, що соціальна робота в регіональному закладу вищої освіти здійснюється на низькому рівні, про що свідчить відсутність спеціальних служб та фахівців, які займаються наданням соціальних послуг є частково підтвердженою, оскільки в більшості вищих навчальних закладах відсутні спеціальні структурні підрозділи, які б займалися соціальною роботою. Однак, результати отриманого

дослідження показали, що відділи, які близькі до здійснення соціальної роботи, виконують свої обов'язки на достатньо високому рівні. Друга частина гіпотези, що полягала у припущенні про те, що впровадження методів та технологій соціальної роботи в роботу регіонального закладу вищої освіти дозволить вирішувати проблеми та задовольняти потреби всіх учасників освітнього процесу потребує подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А. Волонтерство як форма діяльності соціальної служби вищого навчального закладу. *Нова парадигма*. 2013. Вип. 118. С. 181-190.
2. Агарков О. А., Арабаджиев Д. Ю., Єрохіна Т. В., Кузьмін В. В., Мещан І. В., Попович В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. з грифом МОН України. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.
3. Алексеев П. В., Панин А. В. Философия. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : ТК Велби, Проспект, 2005. 608 с.
4. Андрущенко В. П. Філософія соціальної роботи в Україні на рубежі століть. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2002. № 1. С. 41-44.
5. Аникеева О. А. Социальная работа в сфере образования: понятие, теория, практика. *Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса*. 2007. № 2. С. 56-59.
6. Анискин Ю. П., Павлова А. М. Планирование и контроллинг : учебник по спец. «Менеджмент организации». Москва : Омега-Л, 2003. 280 с.
7. Баркер Р. Словарь социальной работы. Москва : Логос, 1994. 645 с.
8. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособ. 2-е изд., испр. Київ : МАУП, 2004. 216 с.
9. Возний О. О. Основи фандрейзингу (альтернативні джерела фінансування місцевих цільових програм). Київ : Логос, 2006. 132 с.
10. Волович В. Болонський процес і нова парадигма освіти в Україні. *Соціологія: теорія, метод, маркетинг*. 2004. № 4. С. 189-199.
11. Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху / укл.: Лях Т. П., авт. кол. О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Зверева, Н. В. Зимівець. Київ : Волонтер, 2001. 176 с.
12. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / за заг. ред. А. Й. Капської. Київ : Академпрес, 1999. 112 с.
13. Горбунова-Рубан С. А., Кулинич О. В., Коханий Т. А., Парщик А. В. Волонтерское движение в Харькове. Харків : Фактор, 2004. 160 с.

14. Горошко М. В. Упровадження зарубіжного досвіду студентського волонтерства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота.* Ужгород, 2009. Вип. 16-17. С. 117-120.
15. Григорьев С. И. Основы виталистской социологии XXI века: учеб. пособ. Москва : Гардарики, 2007. 239 с.
16. Григорьев С. И. Социальная работа с молодёжью. Москва : МГУ, 2006. 402 с.
17. Етимологічний словник української мови : В 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко; укладачі: Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 6. 568 с.
18. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів : метод. реком. Запоріжжя : ЗДУ, 2004. 36 с.
19. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 240 с.
20. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : 2007. 128 с.
21. Історія соціальної роботи : навч. посіб. / уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.
22. Капська А. Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах. Київ : Дер центр соц. служб, 2001. 140 с.
23. Коваленко В. И., Курганский С. И., Соколова О. А. Факторы развития образовательной системы ВУЗа. *Современные проблемы науки и образования.* 2017. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=27343> (дата звернення: 18.06.2019).
24. Когут С. Інклюзія у вищій школі України : Сучасний стан та перспектив. URL : www.dibra.bg.aid.czest.pl:8080/Content/z669/137.pdf (дата звернення : 10.09.2019).

25. Козаченко О. І. Болонський процес в дії. *Україна – суб'єкт європейського освітнього простору*. Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. С. 29-32.
26. Колупасва А. А., Єфімова С. М. Вступ до інклюзивної освіти. Київ : Самміт-Книга, 2010. 17 с.
27. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы. Владивосток : Издательство Дальневосточного университета, 2004. 85с.
28. Крутицкая Е. В., Огнев А. С. Методические рекомендации по организации и развитию волонтерства в вузе. Москва : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2015. 104 с.
29. Літопис Запорізького національного університету. Історично-презентаційне видання. Київ : ТОВ «Логос Київ»; ФОП Стежка Віктор Васильович, 2017. 303 с.
30. Лужков Ю. В., Степанова И. А. Благотворительность основа добровольческой деятельности студентов вуза. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2009. № 11-2. С. 78-86.
31. Любчук О. К. Зарубежный опыт социальной работы в сфере образования: проблемы, направления, специфика. *Социальная работа. Социология* : материалы XII Международной научно-практической конференции. 2016. С. 126-130.
32. Люта А. В. Сучасні шляхи втілення болонської системи у ВНЗ України. *Держава та регіони. Сер. : Гуманітарні науки*. 2013. № 1. С. 119-129.
33. Лях Т. Л. Волонтерський рух та сучасні тенденції розвитку волонтерських організацій в Україні. *Проблеми педагогічних технологій*: зб. наук. пр. Волинського державного університету імені Лесі Українки. Луцьк : Волинський академічний дім, 2002. Вип. 2. С. 44-53.
34. Малярець Л. М. Система измерителей в банковском контроллинге. *Економіка розвитку*. 2004. № 3. С. 10-15.
35. Мархадаев Л. В. Методика и технология работы социального педагога. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 192 с.

36. Мачкур Л. А. Системи оцінки діяльності підприємства в рамках концепції контролінгу. *Вісник Технологічного університету*. Поділля. 2001. № 4. С. 10-15.
37. Мигович І. Становлення соціальної роботи як науки в Україні. *Соціальна політика і соціальна робота*. 1998. №1-2. С. 70-81.
38. Мудрик А. В. Социальная педагогика. Москва : АСADEMIА, 1999. 183 с.
39. Невлева И. М., Соловьева Л. В. Теория социальной работы : учеб. пособ. Белгород : Кооперативное образование, 2005. 431 с.
40. Основы социальной работы : учебник / отв. ред. П. Д. Павленок. Москва : ИНФРА-М, 2012. 534 с.
41. Петренко С. Н. Контроллинг : учеб. пособ. Київ : Ника-Центр, Эльга, 2004. 328 с.
42. Плигин А. А. Личностно-ориентированное образование: история и практика : монография. Москва : «КСП+», 2003. 432 с.
43. Повідайчик О. С. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідної діяльності : дис. ... д. пед. н. : 13.00.04. Ужгород, Тернопіль. 2019. 570 с.
44. Попковская П. Я. Методология научных исследований. Минск : Информ-прес, 2006. 182 с.
45. Попович В. М. Соціальна служба вищого навчального закладу як суб'єкт соціальної роботи з молоддю. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 57. С. 165-174.
46. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 09.06.2019).
47. Про доповнення переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 р.

№ 1193. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1193-2007-%D0%BF> (дата звернення: 09.06.2019).

48. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266. URL : <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/conv> (дата звернення: 09.06.2019).

49. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. №787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/787-2010-%D0%BF> (дата звернення : 09.06.2019).

50. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 16.06.2019).

51. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 556. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf> (дата звернення: 09.09.2019).

52. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 557. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> (дата звернення: 09.09.2019).

53. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 15.06.2019).

54. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 15.06.2019).

55. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.06.2019).

56. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/ed19970524> (дата звернення 09.06.2019).

57. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 15.06.2019).

58. Романова Н. Ф. Визначення типової моделі діяльності студентських соціальних служб. *Крок у майбутнє* : зб. тез доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (25-27 червня 2003 р., м. Київ). Київ : ІВЦ “Видавництво «Політехніка», 2003. С. 118-119.

59. Романова Н. Ф. Роль студентських соціальних служб у вирішенні соціальних проблем в студентському середовищі. *Український соціум*. 2004. № 1. С. 32-37.

60. Романова Н.Ф. Надання соціальної та психологічної допомоги через створення мережі студентських соціальних служб – як шлях до розв’язання проблем, пов’язаних з адаптацією студентів в процесі професійної соціалізації. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ ; Запоріжжя, 2002. Вип. 27. С. 285-290.

61. Семак С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. *Корекційна освіта*. URL : [http:// doshkillla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html](http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html).(дата звернення: 12.06.2019).

62. Социальные технологии: толковый словарь / отв. ред. В. Н. Иванов. Москва : Белгород : Луч. Центр социальных технологий, 1995. 309 с.

63. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

64. Студентська соціальна служба Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Сайт Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. URL : <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/subdiv/06humedudep/02studsoc> (дата звернення: 02.09.2019).

65. Студентська соціальна сторінка. Інформаційно-розважальний портал студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL : <http://sss.kpi.ua/about> (дата звернення : 02.09.2019).

66. Тарангул Л. Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика). Ірпінь : Академія ДПС України, 2003. 286 с.

67. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

68. Центр «Студентська Соціальна Служба». Сайт Рівненського державного гуманітарного університету. URL: <http://www.rshu.edu.ua/category-list/240-tsentr-studentska-sotsialna-sluzhba> (дата звернення: 02.09.2019).

69. Чайковський М. Є. Досвід впровадження інклюзивного навчання в університеті «Україна». *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 8-11.

70. Шумакова О. С. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 23 (282), Ч. I, 2013. С. 213-226.

71. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология программа методы. Самара : Издательство «Самарский университетт», 1995. 328 с.

72. Ящук І. П, Сівак Н. А. Залучення молоді до волонтерської діяльності: метод. посіб. Хмельницький : ХГПА, 2012. 136 с.

73. Global Definition of Social Work. *IFSW, IASSW*. 2014. URL: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work> (дата звернення: 18.06.2019).

74. Mission statement. *European association of schools of social work*. URL : <https://www.eassw.org/about/mission-statement/> (дата звернення: 18.06.2019).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Дослідження стану соціальної роботи в Запорізькому національному університеті»

Шановний респонденте!

Метою нашого дослідження є визначення рівня інформованості студентів випускних курсів про соціальні послуги, які надають Запорізьким національним університетом. Просимо Вас приділити 15 хвилин свого часу та відповісти на поставлені питання. Опитування анонімне.

1. Чи знаєте Ви про існування таких підрозділів у ЗНУ? (навпроти кожного відділу зробіть позначку ТАК або НІ)

Назва відділу	Так	Ні
Відділ виховної роботи		
Студентська Рада		
Профспілка		

2. Вкажіть, будь-ласка, про які соціальні послуги, що надаються Відділом виховної роботи ви проінформовані (у правому стовпчику поставте будь-яку позначку, якщо про цю послугу ви знаєте)?

Соціально-побутові (надання гуртожитку);	
Психологічні послуги (надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем);	
Соціально-педагогічні послуги (сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб студентства, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів для тих, хто цього потребує);	
Соціально-медичні послуги (профілактика таких негативних явищ, як тютюнопаління, наркоманія, ВІЛ/СНІД і тд)	
Інформаційні послуги (соціальна реклама, надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги).	

3. Чи звертались Ви до Відділу виховної роботи хоча б за однією із зазначених в попередньому питанні послуг?

- Так
- Ні

4. Вкажіть, будь-ласка, про які соціальні послуги, що надаються Студентською Радою ви проінформовані (у правому стовпчику поставте будь-яку позначку, якщо про цю послугу ви знаєте)?

Соціально-побутові (сприяння у наданні гуртожитку)	
Соціально педагогічні послуги (організація дозвілля студентів)	
Соціально-медичні послуги (консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я)	
Інформаційні послуги - надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги)	

Продовження Додатку А

5. Чи звертались Ви до Студентської ради хоча б за однією із зазначених в попередньому питанні послуг?

- Так
- Ні

6. Вкажіть, будь-ласка, про які соціальні послуги, що надаються Профспілкою ви проінформовані (у правому стовпчику поставте будь-яку позначку, якщо про цю послугу ви знаєте)?

Соціально-педагогічні послуги (організація відпочину в санаторіях, базах відпочину в м. Запоріжжі та за його межами, організація дозвілля (театри, кіно та ін.))	
Соціально-медичні послуги (здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів)	
Соціально-економічні послуги (задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій)	
Юридичні послуги - надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах	

7. Чи звертались Ви до Профспілки хоча б за однією із зазначених в попередньому питанні послуг?

- Так
- Ні

8. Чи Ви вважаєте, що інформація про перелік послуг вищезазначених відділів, умови та порядок їх надання є доступною?

- Так
- Ні
- Важко відповісти

9. Чи Ви вважаєте, що інформація про перелік послуг вищезазначених відділів, умови та порядок їх надання є вичерпною?

- Так
- Ні
- Важко відповісти

10. Як ви оцінюєте доброзичливість, чемність та уважність працівників підрозділів, зазначених нижче?

Назва відділу	Високо оцінюю	Середня оцінка	Низько оцінюю	Не звертався
Відділ виховної роботи				
Студентська Рада				
Профспілка				

Продовження Додатку А

11. Чи зіткнулись Ви з фактом некомпетентності працівників підрозділів, зазначених нижче?

Назва відділу	Так	Ні
Відділ виховної роботи		
Студентська Рада		
Профспілка		

12. За весь період навчання у ЗНУ, послуги, що надаються Відділом виховної роботи, Студентською радою, Профспілкою, якось змінили ваше життя?

- Так, (проблема, з якою я звертався була вирішена)
- Не зовсім (проблема, з якою я звертався, не вирішена повністю)
- Ні (проблема не вирішена)
- Не звертався за послугами

13. Чи доводилось Вам звертатись із скаргою щодо надання соціальних послуг відділом виховної роботи, Студентською Радою або Профспілкою в ЗНУ?

- Так, багато разів
- Так, один раз
- Ні, не доводилось

14. Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання діагностична робота з таких тем (навпроти кожного рядка оберіть тільки ТАК або НІ):

	ТАК	НІ
Мотивація навчання		
Діагностика комунікативних якостей		
Анкетування студентів на тему: «Молодь і протиправна поведінка» з метою виявлення ставлення до правових та моральних норм у суспільств		
анкетування студентів «Що я знаю про ВІЛ-СНІД»		
Обстеження професійних здібностей		
Діагностика емоційно-вольової сфери		
Психодіагностика рівня тривоги та емоційної врівноваженості		
Діагностика профорієнтації та комунікативної компетенції		

15. Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання консультативна робота з таких тем (навпроти кожного рядка оберіть тільки ТАК або НІ):

	ТАК	НІ
Адаптація до навчання (1 курс)		
Індивідуальне консультування з особистих проблем		
Індивідуальні або групові консультації зі зниження напруженості та підняття самооцінки		
Консультування щодо формування здорового способу життя і боротьби зі шкідливими звичками		

Продовження Додатку А

16. Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання корекційно-відновлювальна робота з таких тем (навпроти кожного рядка оберіть тільки ТАК або НІ):

	ТАК	НІ
Проведення тренінгових занять зі студентами пільгових категорій «Адаптація студентів у групі»(в межах групи)		
Проведення тренінгових занять з метою розвитку толерантності студентів та запобігання проявам ксенофобії та расизму. «Подолання стереотипів і формування правил поведінки».		
Тренінгові заняття «Формування правильних, ціннісно-моральних уявлень про сім'ю».		
Заняття з елементами тренінгу «Конфлікт та шляхи його вирішення		
Тренінгове заняття : «Формування особистості в процесі стосунків з однолітками».		
Тренінгове заняття : «Протидія булінгу у студентському середовищі»		
Проведення занять з елементами тренінгу «Подолання страхів».		

Результати опитування за питаннями 14-16 анкети, наведеної в додатку А

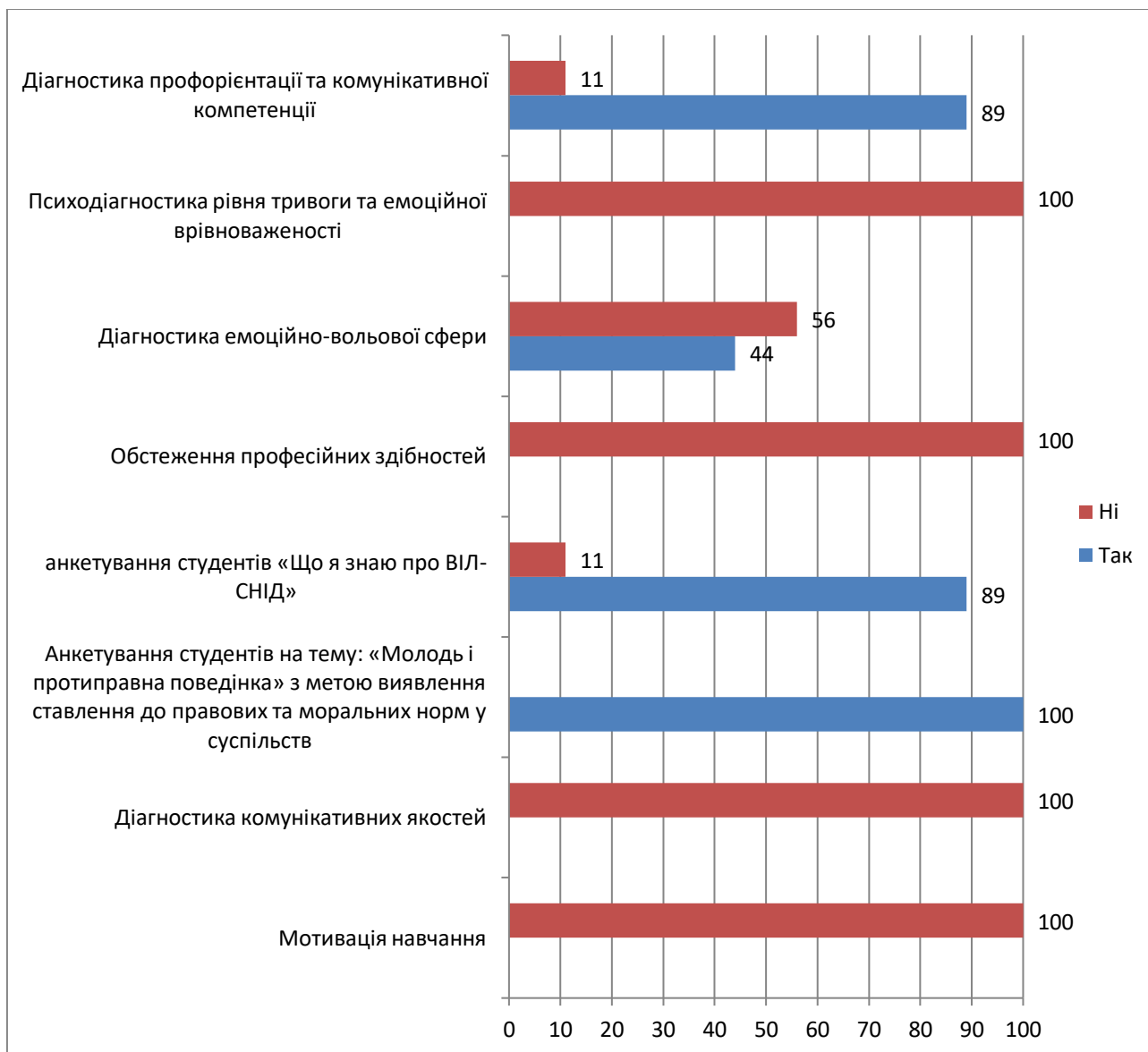

Рис. 1. «Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання психодіагностична робота з таких тем?» (% осіб)

Результати опитування за питаннями 14-16 анкети, наведеної в додатку А

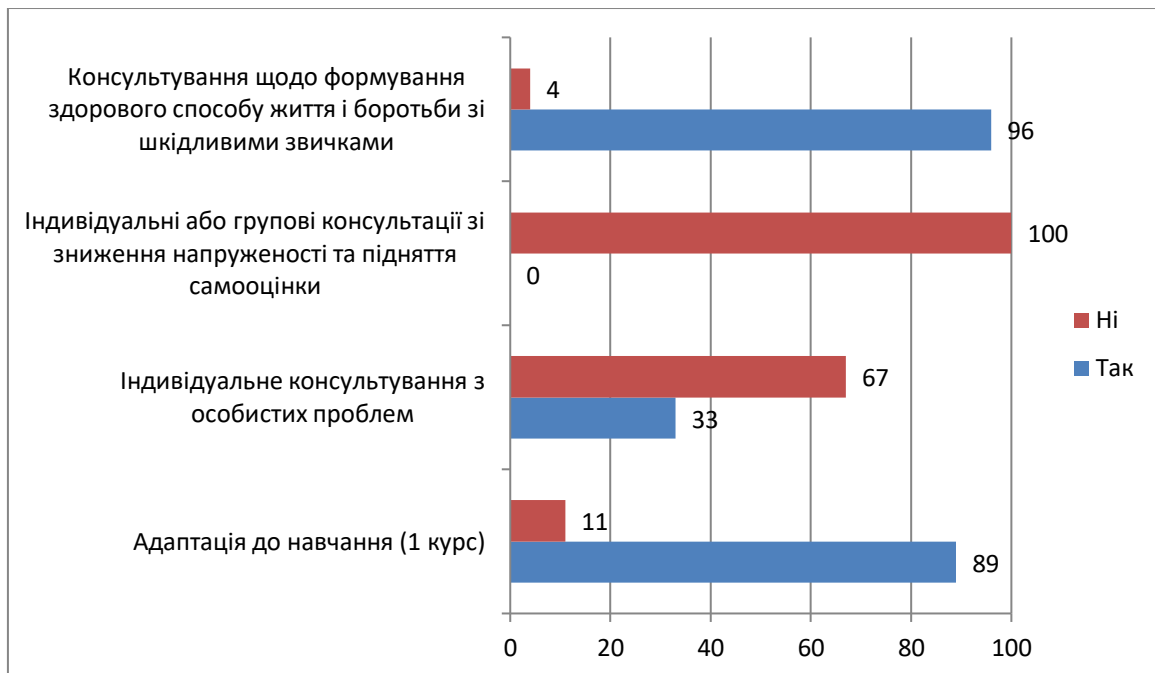

Рис. 2. «Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання консультативна робота з таких тем?» (% осіб)

Результати опитування за питаннями 14-16 анкети, наведеної в додатку А

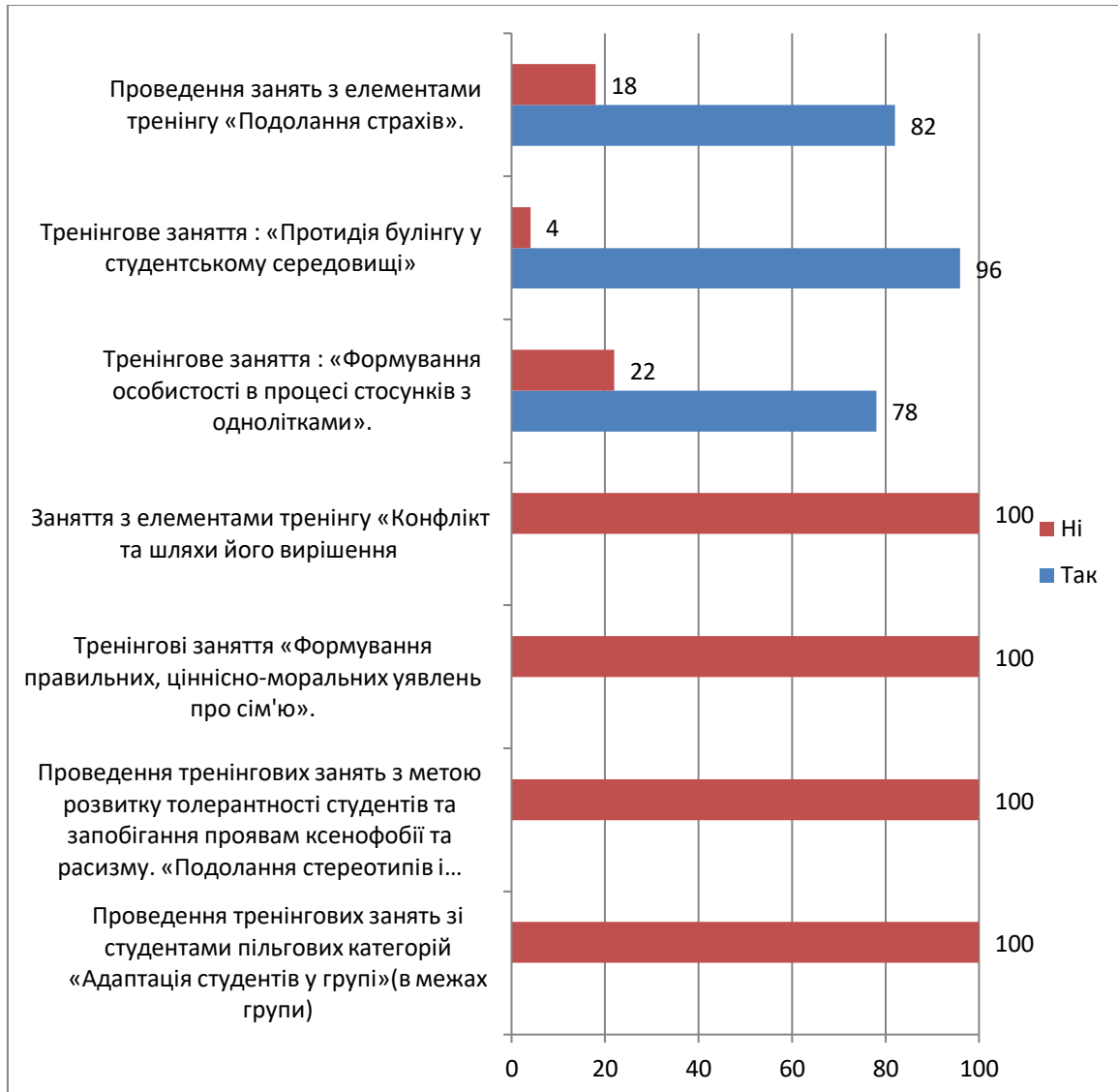

Рис. 3. «Чи проводилась з вами протягом всього періоду навчання корекційно-відновлювальна робота з таких тем?» (% осіб)

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Хаабма Вікторія Хейківна, студентка 2 курсу магістратури , форми навчання заочної, факультету соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», адреса електронної пошти znu@znu.edu.ua,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна робота як фактор розвитку регіонального закладу вищої освіти європейського взірця» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Хаабма В.Х.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Приймак О.М.